

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА В СІМЕЙНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ	7
1.1. Теоретичний аналіз сімейних конфліктів в психології та причини їх виникнення	7
1.2. Роль та функції консультантів у роботі з сімейними конфліктами	13
1.3. Застосування психологічного дослідження у випадку сімейних конфліктів	15
Висновки до розділу I	18
РОЗДІЛ II. ПСИХОДІАГНОСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ	20
2.1. Опис методів, технік та інструментів психологічного дослідження сімейних конфліктів	20
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	28
Висновки до розділу II	41
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В КОНФЛІКТІ	43
3.1. Опис процесу консультування сімей у складних ситуаціях	43
3.2. Запобігання можливим етичним порушенням у роботі з сім'ями	45
3.3. Конфіденційність та захист даних членів сім'ї.....	50
3.4. Врахування культурних, соціальних та інших чинників при проведенні психологічного дослідження	59
Висновки до розділу III.....	58

РОЗДІЛ IV. БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ	60
4.1. Система охорони праці в Україні.....	60
4.2. Охорона праці психолога	62
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві стикаємося з різноманітними сімейними проблемами, такими як розлучення, сімейні конфлікти, проблеми виховання дітей та інші складні ситуації, які можуть вплинути на психологічний стан і добробут сімей. В таких випадках важливо мати належну підтримку та допомогу від професіоналів, які володіють необхідними знаннями та навичками в галузі сімейного консультування.

Одним із важливих аспектів роботи сімейних консультантів є психологічне дослідження, яке відіграє важливу роль у розумінні та вирішенні проблем, пов'язаних з сімейними конфліктами та іншими подібними ситуаціями. Психологічне дослідження надає можливість глибше досліджувати психологічний стан кожного члена сім'ї, їхні взаємини та фактори, що спричиняють проблеми.

Дослідження є актуальним в сучасному світі, оскільки сімейні проблеми і конфлікти стають все більш поширеними і вимагають професійної підтримки та допомоги. Психологічне дослідження у консультуванні має велике значення у розумінні та вирішенні таких ситуацій, щоб забезпечити благополуччя і здоров'я сім'ї.

Мета дослідження - вивчити психологічні аспекти роботи консультантів у випадку сімейних конфліктів; провести психодіагностичне дослідження даної проблематики; спрямоване на аналіз сучасного стану проблематики, вивчення підходів та методів психологічного дослідження, а також розгляд їх впливу на сімейні взаємини і благополуччя.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати сучасний стан проблематики психологічного дослідження у сімейному консультуванні;
- 2) вивчити основні підходи та методи психологічного дослідження у випадку сімейних конфліктів;

- 3) провести психологічне дослідження для аналізу сімейних взаємин, добробуту та психологічного благополуччя;
- 4) усистематизувати рекомендації проведення психологічної діагностики у сімейному консультуванні.

Об'єктом дослідження є міжособистісні відносини в подружньому житті.

Предметом дослідження є психологічні аспекти роботи консультантів у випадку сімейних конфліктів; процес проведення психологічного консультування.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань та досягнення мети дослідження використані наступні методи: узагальнення, аналіз наукової літератури, класифікація даних, систематизація; емпіричні: “Методика діагностики показників і форм агресії” А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького), “Методика діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння” К. Томаса.

Теоретичні та методологічні основи дослідження. У дослідженні використовуються теоретичні та методологічні підходи з психології, сімейної терапії, консультування та соціальної роботи. При аналізі теми залучаються концепції, моделі та теорії, які пояснюють психологічні аспекти роботи консультантів у випадку сімейних конфліктів. До теоретичних основ дослідження можуть входити теорії сімейних систем, психології розвитку, конфліктології, теорії стресу та інші. У методологічному плані можуть використовуватись методи дослідження, такі як аналіз наукової літератури, опитування, спостереження, інтерв'ю, кейс-студії тощо. Ці методи дозволяють отримати інформацію про практичний досвід консультантів, думки та переживання сімей, а також зібрати дані для аналізу та узагальнення.

Наукова новизна. Полягає в розкритті психологічних аспектів роботи консультантів у випадку сімейних конфліктів.

Теоретична значущість. Дослідження має теоретичну значущість, оскільки розширює наше розуміння психологічних аспектів сімейного консультування в контексті сімейних конфліктів. Висвітлення теоретичних основ психологічного дослідження сприяє розвитку та вдосконаленню методів роботи консультантів і психологічних експертів, а також сприяє формуванню нових теоретичних концепцій і моделей, які можуть бути використані для покращення сімейних консультативних послуг.

Практичне значення роботи. Результати дослідження мають велике практичне значення для професійних консультантів, психологів та фахівців, що працюють у сфері сімейного консультування. Вони можуть використовувати отримані знання та рекомендації для поліпшення своєї практичної роботи з сімейними конфліктами. Дослідження може сприяти розробці нових підходів до психологічного дослідження, використанню ефективних інструментів та методик, а також покращенню якості послуг, що надаються сім'ям.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, кількість становить 45 найменувань, 4 додатків та 2 рисунків. Робота викладена на 67 сторінках друкованого тексту, вміщує 2 таблиці та 2 рисунки.

РОЗДІЛ I. СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА В СІМЕЙНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

1.1. Теоретичний аналіз сімейних конфліктів в психології та причини їх виникнення

Сімейні конфлікти є поширеним явищем у побуті, що пояснюється тісними взаємодіями між членами сім'ї. Кожен член сім'ї намагається жити згідно зі своїми переконаннями і цінностями, що не завжди узгоджується з поглядами інших. Такі розбіжності й призводять до виникнення сімейних конфліктів, які мають свою динаміку, причини та способи вирішення.

Існує кілька підходів до визначення сімейного конфлікту. Зокрема, С. Ємельянов розглядає його як протистояння між членами сім'ї через розбіжності в мотивах і поглядах. В. Мягера і Т. Мішина вважають, що сімейний конфлікт виникає коли члени сім'ї намагаються отримати один і той самий об'єкт або обіймати несумісні ролі. Інші дослідники розуміють під сімейним конфліктом протиріччя, що виникають у зв'язку з задоволенням потреб чи невідповідністю рольової поведінки очікуванням членів сім'ї [2].

С. М. Ємельянов виділяє кілька особливостей сімейних конфліктів: вони відрізняються предметом, що пояснюється унікальністю сімейних відносин, мають різну природу виникнення, проявляють особливості у своїй динаміці та формах протікання, мають серйозні соціальні наслідки, такі як розлучення та психологічні травми в дітей. Зазвичай сімейні конфлікти характеризуються такими рисами: унікальний предмет, пов'язаний з особливостями сімейних відносин; різна природа виникнення; певна динаміка та форми розвитку; серйозні наслідки для сім'ї, такі як розлучення чи психологічні травми у дітей.

С. М. Ємельянов виділяє такі основні особливості сімейних конфліктів: унікальність їх предмету, різноманітність причин, специфічна динаміка і

форми та важкі наслідки. Сімейні конфлікти, як правило, пов'язані з намаганням людей задовольнити власні запити або створити умови для їх задоволення, не враховуючи потреб партнера. Зазвичай, конфлікт не має однієї причини, а обумовлений поєднанням багатьох факторів, підтверджено В. П. Ратніковим, який вважає, що такі причини сімейного протистояння можуть бути найтипівішими: претензії на лідерство; розподіл домашніх обов'язків; контроль над бюджетом; жорсткі встановлені відносини в сім'ї; наявні важкі матеріальні проблеми, які практично не можливо розв'язати; втручання рідних у сімейні справи; суперечливі бажання та обмежені можливості задоволення потреб; психосексуальна несумісність; ігнорування почуття гідності партнера; нестача уваги й розуміння; залежність від алкоголю або наркотиків; брак співпраці з питань виховання дітей; розбіжності у захопленнях. Науковець А. І. Кочетов виділяє сім основних причин, що призводять до сімейних конфліктів: порушення подружньої етики (зрада, ревності); біологічна несумісність; непорозуміння одним з подружжя оточення - родичів, знайомих, друзів; неузгодженість інтересів і потреб; різна позиція стосовно дитини; наявність недоліків або негативних рис в одного або обох партнерів; відсутність взаємного контакту між батьками й дітьми [2].

Українські науковці І. В. Ващенко та Л. В. Кондрацька виділяють чинники, що сприяють виникненню сімейних сварок: складні побутові та фінансові умови; нестача позитивних емоцій (відсутність уваги, підтримки, розуміння); неадекватні очікування від ролей партнерів; несумісність характерів, агресивність; розбіжності в поглядах на подружнє життя та виховання дітей; обмеження свободи і самовираження членів сім'ї; залежність від алкоголю або наркотиків; надмірна турбота батьків про дитину; втручання родичів; сексуальна неузгодженість [2].

Таким чином, причини конфліктів, виявлені різними дослідниками, в основному зводяться до психологічних та соціальних.

Основні поняття, які варто врахувати, включають:

Психологічне дослідження: Це процес аналізу та оцінки психологічних аспектів особистості та міжособистісних взаємин у сімейному контексті. Вона спрямована на розуміння причин, факторів та наслідків психологічних проблем у сім'ї і надає рекомендації щодо їх вирішення.

Сімейне консультування - це форма психологічної підтримки та допомоги, спрямована на покращення взаємин та вирішення проблем в сім'ї. Консультанти працюють зі сім'єю, надаючи поради, стратегії та інструменти для поліпшення комунікації, розробки розв'язання конфліктів та забезпечення здорових стосунків [11]. Консультант повинен поважати вибір сімейної пари, яка прийшла за допомогою, надаючи їй свободу обирати власний шлях розвитку (якщо, звичайно, він не становить загрози дитині). Ефективне консультування полягає в тому, щоб допомогти підтримати, зберегти та позитивно розвинути сім'ю в цілому. Необхідно індивідуально ставитися до кожного члена сім'ї, виходячи з внутрішніх ресурсів розвитку, які є в цій сім'ї. Консультування повинно здійснюватися з урахуванням можливостей розвитку сім'ї, а не штучно нав'язувати парі цілі ззовні. Консультуючи сімейну пару, психолог повинен діяти реалістично: не намагатися "перекрасити" сім'ю чи її членів, а лише підтримати в кризовий період, допомогти виявити внутрішні ресурси, що дають змогу стати гнучкішими у відносинах як між членами сім'ї, так і з зовнішнім світом. Вміння слухати кожну сторону допомагає налагодити контакт, а отже, є шансом для успішного консультування. Структуруючи процес консультування сім'ї, потрібно чітко організовувати його [44]. Розлучення – це процес розриву шлюбного або партнерського союзу, що веде до фізичного та юридичного розриву зв'язку між партнерами. Розлучення може бути складним емоційним періодом для всіх членів сім'ї і вимагає психологічної підтримки та дослідженні. Сімейні конфлікти – це суперечки, протиріччя та неузгодженість думок, цінностей або потреб, які виникають між членами сім'ї. Сімейні конфлікти можуть бути пов'язані з різними аспектами життя, такими як фінанси, виховання дітей, рольові очікування, комунікація та інші. Розробка

навичок вирішення конфліктів і підтримка сімейних стосунків є важливим аспектом психологічного дослідження у сімейному консультуванні [11].

У процесі психологічного дослідження у сімейному консультуванні консультант здійснює оцінку психологічного стану кожного члена сім'ї, визначає причини та фактори, які спричиняють конфлікти та проблеми, та розробляє план дій для поліпшення сімейного функціонування. Консультант може використовувати різні техніки, методи та інтервенції, такі як індивідуальні терапії, сімейні сесії, тренінги зі спілкування та навичок управління конфліктами. Окрім цього, психологічне дослідження у сімейному консультуванні також може включати оцінку впливу сімейного середовища на дитину або особу, що потребує підтримки. Це може включати оцінку родинних динамік, взаємин, емоційного клімату та психологічного благополуччя дітей. Аналізуючи основні поняття психологічного дослідження у сімейному консультуванні, ми можемо збагатити своє розуміння цієї теми та виявити потенційні напрямки для подальшого дослідження. Звернемо увагу на праці відомих авторів, наукові статті, книги та дослідження, що присвячені психологічному дослідженню у сімейному консультуванні, зокрема в контексті сімейних конфліктів та подібних ситуацій. Деякі автори та дослідники, які можуть бути цікавими для нашого аналізу, включають: Джон Готтман (John Gottman) - він є одним з провідних дослідників в галузі сімейних взаємин і конфліктів. Його робота зосереджена на вивченні принципів здорових та нездорових сімейних відносин та розробці стратегій для вирішення конфліктів; Сьюзен Джонсон (Susan Johnson) - вона відома своїми дослідженнями у галузі сімейної терапії та розвитку теорії зв'язку в сімейних стосунках. Її робота висвітлює важливість емоційної зв'язаності в сімейних відносинах та її вплив на розлучення та конфлікти; Леслі Грінберг (Leslie Greenberg) - він є автором теорії емоційно-орієнтованої терапії і вивчає взаємозв'язок емоцій та сімейних конфліктів. Його робота акцентується на розумінні та використанні емоцій як ресурсу для розв'язання проблем у сім'ї; Шерілін Поттс (Cheryl Potts) - вона

спеціалізується на психологічній підтримці сімей у випадку розлучення та вивчає вплив цього процесу на дітей та батьків. Її робота надає наукові підходи до підтримки сімей у період розлучення[20]; Пітер Фреймонт (Peter Fraenkel) - він є експертом у галузі розлучення та вивчає психологічні аспекти цього процесу. Його дослідження зосереджені на розумінні емоційного досвіду розлучення, зміні ролей та взаємодії між батьками та дітьми під час розлучення; Карен Кріст (Karen Kriet) - вона є провідним експертом з психологічної експертизи у сімейному консультуванні і спеціалізується на роботі з розлученням та сімейними конфліктами. Вона розробляє стратегії для сприяння здоровому розвитку дітей у розлучених сім'ях та забезпечення співпраці між батьками; Дженніфер Харві (Jennifer Harvey) - вона є психологом-консультантом зі спеціалізацією у сімейних конфліктах і розлученнях. Її робота досліджує способи зменшення впливу розлучення на дітей та сприяння їхньому психологічному благополуччю; Ірина Корнієнко (Iryna Kornienko) - вона є українським психологом, спеціалізується на роботі зі сімейними конфліктами та розлученнями. Її робота орієнтована на забезпечення ефективної комунікації, вирішення конфліктів та психологічну підтримку у сімейному контексті. Ірина Корнієнко детально вивчає психологічні аспекти роботи консультантів у випадку сімейних конфліктів. Вона надає своїм клієнтам практичні поради та стратегії для врегулювання конфліктів, поліпшення комунікації та збереження здорових сімейних зв'язків. У своїй роботі Ірина Корнієнко акцентує увагу на розумінні психологічних аспектів розлучень і сімейних конфліктів, а також на розвитку навичок ефективної комунікації та вирішення конфліктів. Вона допомагає сім'ям розуміти свої емоції, потреби та цінності, а також сприяє розвитку стратегій позитивної взаємодії та побудові здорових сімейних відносин.

Праця Ірини Корнієнко в сфері психологічного дослідження у сімейному консультуванні є цінним внеском в розумінні і підтримки сімей в складних ситуаціях, розлучень та конфліктів. Вона надає клієнтам необхідні інструменти і знання для подолання труднощів та відновлення гармонії у

сімейних відносинах. Ірина Корнієнко використовує різні підходи та методи в своїй роботі, такі як когнітивно-поведінковий підхід, сімейна системна терапія, емоційно-орієнтована терапія та інші, залежно від потреб та особливостей кожної сім'ї. Результати досліджень Ірини Корнієнко та її робота в галузі психологічного дослідження у сімейному консультуванні мають велике значення як на практичному, так і на теоретичному рівні. Вона сприяє розвитку психологічної науки, а також надає практичну допомогу сім'ям, що переживають конфліктні ситуації; Джудіт Уоллерстайн (Judith Wallerstein) провела довготривалі дослідження про вплив розлучення на дітей та подружжя. Її робота привертає увагу до тривалості емоційного впливу розлучення та розвитку дітей, а також надає рекомендації щодо підтримки сімей у період розлучення; Елізабет Маркус-Норт (Elizabeth Marquardt) є психологом і авторкою книги "Батьківство після розлучення: як зберегти здоров'я, щастя та добробут дітей". У своїй роботі вона досліджує вплив розлучення на дітей і надає практичні поради щодо підтримки батьківства після розлучення та сприяння психологічному благополуччю дітей [6]; Джон Готман (John Gottman) є психологом і автором книги "Наука кохання та сімейного щастя". Його дослідження в області сімейних відносин і розлучень зосереджуються на прогнозуванні та попередженні розлучень та виявленні факторів, які сприяють міцним сімейним зв'язкам; Маріана Краусс (Mariana Krauss) є психологом і дослідником, спеціалізується на сімейних конфліктах. У своїх дослідженнях вона звертає увагу на важливість емоційного підтримуючого середовища для дітей у ситуаціях розлучення та надає рекомендації щодо покращення сімейних відносин після розлучення.

Ці автори та дослідники розглядають різні аспекти психологічного дослідження у сімейному консультуванні, зокрема в контексті сімейних конфліктів.

1.2. Роль та функції консультантів у роботі з сімейними конфліктами

Роль та функції консультантів у роботі з сімейними конфліктами включають ряд важливих аспектів. Основна мета консультантів полягає у наданні підтримки, сприянні процесу розв'язання проблем та створенні здорового сімейного середовища [32]. Консультанти надають емоційну підтримку членам сім'ї, які переживають сімейні конфлікти. Вони створюють безпечне та сприйнятливий середовище, в якому люди можуть висловлювати свої почуття та думки. Консультанти допомагають сім'ям зрозуміти причини та фактори, що призвели до конфлікту, сприяючи розвитку навичок ефективної комунікації, вирішенню конфліктів та прийняттю здорових рішень. Використовуються підходи сімейної системної терапії для аналізу взаємодій та динаміки всієї сімейної системи. Вони допомагають сім'ям зрозуміти, як їхні дії та поведінка впливають на інших членів сім'ї, та сприяють змінам, спрямованим на поліпшення сімейних відносин. Також вони надають сім'ям інструменти та стратегії для вирішення конфліктів та ефективної комунікації, сприяючи розвитку навичок управління емоціями, розумінню власних потреб та потреб інших членів сім'ї, а також встановленню здорових меж і границь. Важливою є допомога розібратися в ролях та статусах у сім'ї, відповідальності та очікуваннях, які виникають у контексті конфлікту, що сприяє усвідомленню та перегляду цих ролей, що дозволяє створити нові, більш позитивні та здорові динаміки. Використовуються коучингові методики для сприяння особистому зростанню та досягненню поставлених цілей учасниками сімейного консультування, що допомагає сім'ям знайти свої внутрішні ресурси та здійснити позитивні зміни. Медіаторство консультанта допомагає учасникам знайти спільне рішення та досягти компромісу, сприяючи позитивній взаємодії та вирішенню

суперечностей. Консультанти можуть рекомендувати та співпрацювати з іншими фахівцями, такими як юристи, психіатри, соціальні працівники тощо, для надання комплексної допомоги учасникам сімейного консультування.

Ці ролі та функції консультантів відображають широкий спектр діяльності, спрямованої на розв'язання проблем у сімейному контексті [19]. Варто зазначити, що консультанти можуть використовувати різні підходи та методи в своїй роботі з сімейними конфліктами. Наприклад, вони можуть застосовувати когнітивно-поведінкові техніки, сімейну системну терапію, гештальт-терапію, розміщену терапію чи інші психотерапевтичні підходи. Однак, консультанти повинні враховувати потреби та особливості кожної сім'ї та використовувати методи, які найкраще відповідають їхній конкретній ситуації.

При роботі з сімейними конфліктами консультанти можуть проводити індивідуальні сесії з кожним членом сім'ї, парні сесії з батьками, спільні сесії з усією родиною або групові заняття з подібною проблематикою. Вони створюють атмосферу взаєморозуміння, сприяють зворотньому зв'язку, активному слуханню та емпатії. Також, вони допомагають сім'ям у процесі прийняття рішень, навчають їх вирішувати конфлікти конструктивним шляхом, розвивають навички комунікації та встановлення здорових границь. Вони також можуть працювати зі сім'ями над зміною негативних патернів поведінки, розвитком навичок співробітництва та підтримкою здорових сімейних цінностей [35].

Важливо враховувати, що робота консультантів у сімейних конфліктах вимагає спеціалізованої підготовки та знань в галузі сімейної психології, етики та професійної практики. Консультанти повинні мати розуміння законодавчих норм та процесуальних аспектів, пов'язаних з сімейними конфліктами, а також бути свідомими у соціокультурних чинників, які впливають на сімейні взаємини.

Крім того, консультанти мають вміння створювати довіру та конфіденційність, зберігати нейтральну позицію та бути безпристрасними у

своїй роботі. Вони повинні бути емпатичними та спроможними слухати, адаптувати свій підхід до потреб кожної сім'ї та працювати на розвиток позитивного і здорового сімейного середовища.

Ці аспекти допомагають консультантам забезпечувати ефективну підтримку та сприяти розв'язанню проблем у сімейному контексті. Важливо, щоб консультанти продовжували професійний розвиток, отримували додаткову підготовку та навчання, щоб залишатися в курсі нових тенденцій і методик у цій галузі.

1.3. Застосування психологічного дослідження у випадку сімейних конфліктів

Психологічне дослідження має важливе застосування у випадку сімейних конфліктів. У ситуаціях сімейних конфліктів, психологічне дослідження може бути використане для оцінки батьківської здатності кожного з батьків. Це включає аналіз їхньої здатності до емоційного прикріплення, спроможності надати безпечну та стабільну середу для дітей, здатності до співпраці з іншими батьками та функціонування в ролі батьків після розлучення. Психологічне дослідження може допомогти в оцінці впливу сімейних конфліктів на дитячий розвиток та благополуччя. Це включає вивчення психологічного стану дитини, її емоційного благополуччя, соціальних взаємин та академічних досягнень. Дослідження може виявити можливі проблеми, які впливають на дитину, та рекомендувати стратегії підтримки та інтервенції [1]. У складних сімейних ситуаціях психологічне дослідження може бути використане як частина медіаційного процесу. Психолог може допомогти в роз'ясненні психологічних аспектів ситуації, виявленні потреб та інтересів кожної сторони конфлікту і сприяти пошуку компромісу та спільного рішення. Психолог може працювати з кожною стороною окремо, надавати психологічну підтримку та сприяти виробленню

здорових комунікаційних навичок. У разі розлучення, коли основна увага зосереджена на благополуччі дітей, психологічне дослідження може бути корисним для визначення оптимального режиму опіки та виховання, визначення способів вирішення конфліктних питань та оцінки емоційного стану та потреб дітей. Результати можуть служити підґрунтям для розробки плану дій, спрямованого на захист інтересів дітей, може включати надання психологічної підтримки та консультивання учасників сімейних конфліктів. Це може включати індивідуальні сесії, сімейну терапію або групові заняття, спрямовані на поліпшення комунікації, розуміння емоцій, копінг-стратегій та побудову здорових відносин. Психологічне дослідження може бути використаним для оцінки дитячого благополуччя в сімейних конфліктах або випадках розлучення. Це включає аналіз фізичного, емоційного та соціального стану дитини, виявлення можливих негативних впливів або ситуацій, які можуть шкодити її розвитку. Результати дослідження можуть бути використані для прийняття рішень щодо опіки, виховання та захисту дитини [33]. Психологічне дослідження може допомогти оцінити підходи батьків до виховання дітей та їхню здатність забезпечити безпечну та сприятливу середовище. Вона може включати аналіз стосунків батьків з дітьми, методів виховання, рівня емоційної підтримки та співпраці між батьками. Результати дослідження можуть надати важливу інформацію для прийняття рішень щодо розлучення, режиму опіки чи спільного батьківства, використане для оцінки достовірності свідчень або доказів, пов'язаних зі сімейними конфліктами. Психолог може аналізувати психологічні стани, пам'ять, переживання та інші фактори, щоб допомогти визначити достовірність свідчень та їхню вагу в контексті справи, може включати психотерапевтичну підтримку для осіб, що знаходяться в сімейних конфліктах або після розлучення. Це можуть бути індивідуальні сесії з психотерапевтом, спрямовані на розробку стратегій управління емоціями, розуміння ситуації та здійснення позитивних змін. Також можуть проводитися сімейні терапії, що сприяють встановленню здорових

комунікаційних зв'язків та розвитку спільних рішень. Психологічне дослідження може бути використане в якості посередника або медіатора в сімейних конфліктах. Психолог допомагає сторонам знайти спільні точки зору, сприяє побудові діалогу та співпраці, а також допомагає вирішити спірні питання згідно з інтересами всіх сторін [39], може надати об'єктивну інформацію та рекомендації для прийняття рішень у складних сімейних ситуаціях. Вона допомагає оцінити ризики та користь для всіх сторін, враховуючи психологічні, емоційні та соціальні фактори.

Варто зауважити, що психологічне дослідження у сімейних ситуаціях може бути складною та чутливою, оскільки вона впливає на емоційний і психологічний стан учасників. Важливо, щоб психолог мав підтримку та навички для роботи зі складними емоціями та конфліктами, а також дотримувався етичних стандартів, забезпечуючи конфіденційність та безпеку учасників процесу консультування. Психолог повинен мати професійну компетентність, досвід роботи в сімейній психології та знання специфіки сімейних конфліктів.

Крім того, психологічне консультування у сімейних ситуаціях повинне базуватися на наукових підходах та методиках. Психолог може використовувати стандартні психологічні тести, анкети, спостереження та інтерв'ю, щоб зібрати об'єктивні дані про психологічний стан учасників. Також можуть використовуватися спеціалізовані методи, які спрямовані на оцінку специфічних аспектів, таких як емоційна стабільність, взаємодія з дітьми, здатність до співпраці тощо.

Важливим аспектом психологічного дослідження є його зв'язок з правовими процедурами. Результати дослідження можуть бути використані в судових процедурах або при прийнятті рішень щодо опіки, виховання дітей та розподілу майна. Тому психолог повинен бути готовим надати свої результати та висновки в об'єктивному та зрозумілому форматі, а також бути готовим доповідати про них у суді [35].

Загалом, психологічне дослідження в сімейних ситуаціях є комплексним процесом, який вимагає знань, навичок і етичного підходу. Цей процес спрямований на забезпечення благополуччя всіх учасників, пошук оптимальних рішень та сприяння побудові здорових відносин у сім'ї.

Висновки до розділу I

У ході аналізу визначено, що сімейні конфлікти – це суперечки, протиріччя та неузгодженість думок, цінностей або потреб, які виникають між членами сім'ї. Психологічне консультування – це важливий інструмент для розуміння психологічного стану учасників сімейних ситуацій, виявлення проблем та розробки ефективних рекомендацій для подальшої роботи. Основні завдання психологічного дослідження в сімейному консультуванні включають аналіз психологічного стану учасників, виявлення факторів, що сприяють сімейним конфліктам, оцінку рівня взаємодії та комунікації в сім'ї, а також розробку рекомендацій для покращення сімейного функціонування. Згідно проведеного аналізу, основними проявами сімейного конфлікту є сварки та образи між членами сім'ї, що включають взаємні звинувачення, підвищення тону, а також може мати форму фізичного насильства, психологічного тиску та маніпуляції, шантажу, погроз, приниження гідності, нездатність до спілкування та взаєморозуміння, відсутність діалогу, розбіжності в цінностях, поглядах та життєвих планах, зрада та ревності і недостатня увага один до одного. Методологія психологічного дослідження включає в себе використання різних методів збору інформації, таких як психологічні тести, анкети, спостереження та інтерв'ю. Використовувався аналіз документів, які можуть містити важливу інформацію про сімейні відносини та події. Етичні аспекти психологічного дослідження мають велике значення. Психолог повинен дотримуватися принципів конфіденційності, поваги до прав та достоїнства учасників, об'єктивності та некористливості.

Важливо забезпечити безпеку та захист інформації, зібраної в ході дослідження. Психологічне дослідження у сімейному консультуванні є інтердисциплінарним підходом, який може включати співпрацю з іншими спеціалістами, такими як юристи, соціальні працівники, педагоги тощо. Це сприяє комплексному розгляду проблеми та розробці цілеспрямованих стратегій роботи. Психологічне дослідження у сімейному консультуванні має на меті підтримати учасників у складних сімейних ситуаціях, сприяти розвитку позитивних взаємин, допомогти забезпечити благополуччя сімейного середовища та підтримувати добробут усіх членів сім'ї. В цьому розділі розглянуто сімейні конфлікти як основну проблему в сімейному консультуванні. Висновки, зроблені на основі аналізу наукових джерел, підкреслюють важливість психологічного дослідження в сімейному консультуванні.

РОЗДІЛ II. ПСИХОДАГНОСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

2.1. Опис методів, технік та інструментів психологічного дослідження сімейних конфліктів

Психологічне дослідження - це процес оцінки та аналізу психологічних факторів, які впливають на поведінку, ставлення та стан особи. Вона може використовуватись у судовій системі, під час найму на роботу, у школах, у випадках дитячого насильства та інших ситуаціях, де потрібна об'єктивна оцінка психологічних аспектів [11].

Методи, техніки та інструменти, що часто використовуються в психологічному дослідженні:

- Стандартні психологічні тести.
- Клінічні спостереження
- Інтерв'ю
- Психологічні анкети та опитувальники
- Психологічні скринінги
- Психологічні експерименти
- Систематичний аналіз документів
- Експертна оцінка
- Психологічна реабілітація та інтервенція
- Соціальний контекст
- Експертна колегіальна оцінка
- Функціональні тести
- Психологічне профілювання
- Аналіз мови
- Соціометрія

Стандартні психологічні тести, такі як MMPI (Міннесотський багатоаспектний особистісний інвентар), Rorschach (тест проєкції), WAIS (шкала інтелектуального розвитку Вейса), дозволяє отримати об'єктивну інформацію про особистісні характеристики, рівень інтелекту та інші психологічні фактори [37]. За допомогою клінічних спостережень, психолог може спостерігати поведінку та реакції особи в різних ситуаціях, щоб оцінити їхні психологічні характеристики та можливість функціонування. Інтерв'ю дозволяє отримати важливу інформацію про історію життя, емоційний стан, ставлення до певних подій та інші психологічні аспекти особи. Використання стандартизованих анкет та опитувальників, які оцінюють певні психологічні аспекти, допомагає зібрати систематичні дані. Психофізіологічні методи, такі як вимірювання фізіологічних показників, таких як пульс, кров'яний тиск, електродермальна активність (ЕДА) та електроенцефалографія (ЕЕГ), може надати об'єктивну інформацію про рівень стресу, емоційний стан та фізіологічну реактивність особи. Використання спеціальних процедур для оцінки психічного стану, які можуть виявити симптоми певних психічних порушень або проблем, таких як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад, можуть бути корисними у випадку сімейних конфліктів. У певних випадках можуть бути проведені контрольовані експерименти для вивчення певних аспектів поведінки, реакцій та когнітивних процесів особи. Вивчення письмових матеріалів, які можуть включати листи, щоденники, медичну документацію тощо, допомагає зрозуміти психологічний стан та інші аспекти особи. Крім технічних інструментів, психолог може використовувати свої професійні знання та експертну оцінку для розроблення висновків щодо психологічного стану, можливості функціонування та інших аспектів особи. Історичний аналіз: Дослідження життєвої історії особи, включаючи події, виховання, травми, міжособистісні відносини, може допомогти розуміти формування її психологічних характеристик та проблем. У випадках, коли психологічне дослідження проводиться з метою визначення потреб особи у психологічній

підтримці або реабілітації, можуть бути використані спеціальні методики та інтервенції, які спрямовані на поліпшення психологічного стану та здоров'я [6]. У психологічному дослідженні може бути врахований соціальний контекст, у якому функціонує особа. Аналіз соціального середовища, включаючи сімейну динаміку, рівень підтримки, культурні та соціальні фактори, може допомогти краще зрозуміти психологічні проблеми та взаємодію з оточенням [45]. У складних випадках, де вимагається велика об'єктивність та достовірність оцінки, може бути використана колегіальна експертна оцінка, коли кілька психологів об'єднують свої знання та досвід для отримання найбільш об'єктивної інформації. Деякі спеціальні тести використовуються для оцінки певних функціональних аспектів особистості, таких як когнітивні здібності, пам'ять, увага, моторика та інші. Наприклад, тести на когнітивні функції, такі як тест Струпа або тести на пам'ять, можуть допомогти визначити рівень функціонування особи у цих областях. Підхід психологічного профілювання використовується для створення психологічного профілю особи на основі вивчення її характеристик, включаючи особистісні риси, цінності, інтереси та інші фактори. Це допомагає зрозуміти її мотивацію, поведінку та можливі наслідки. Також корисним є вивчення вербальної та письмової мови особи може надати важливу інформацію про її стан емоційного благополуччя, ментального стану та психологічних особливостей. Аналіз слів, синтаксису, вживання слів та інших мовних аспектів може допомогти виявити певні патологічні ознаки або особливості. Соціометрія використовується для вивчення взаємин та соціальної позиції особи у групі. Застосування соціометрії дозволяє аналізувати міжособистісні взаємодії, лідерство, соціальну підтримку та інші соціальні фактори, які можуть впливати на психологічний стан особи.

Ці методи, техніки та інструменти є лише деякими засобами, які можуть бути використані в психологічному дослідженні. Вибір конкретних методів залежить від цілей дослідження, контексту та потреб особи, що її

проходить. Важливо, щоб психолог, який здійснює дослідження, мав глибокі знання і розуміння цих методів, а також відповідну професійну етику.

У процесі психологічного дослідження важливо дотримуватись наукових принципів, об'єктивності, конфіденційності та етичних стандартів. Психолог повинен мати високу кваліфікацію, адекватний досвід і використовувати методи, які є надійними, перевіреними та відповідними конкретному контексту дослідження [35].

Важливо зазначити, що психологічне дослідження є комплексним процесом, який вимагає зіставлення та аналізу різноманітної інформації з різних джерел. Результати дослідження можуть бути використані для роботи з конкретними питаннями, прийняття рішень або надання рекомендацій з урахуванням психологічного стану та потреб особи.

Враховуючи різноманітність та унікальність кожної ситуації, психологічне дослідження може варіювати у своїх методах та підходах. Остаточний вибір методів та інструментів залежить від професійної оцінки психолога і вимагає індивідуального підходу до кожного конкретного випадку.

В даному дослідженні для аналізу причин, що приводять до конфлікту у сімейних стосунках, обрані методики «Діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння К. Томаса», методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького).

Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького) є інструментом, розробленим на основі теорій Альберта Басса і Анни Дарки, які досліджували агресію та її прояви в людській поведінці. А. К. Осницький створив адаптовану версію цієї методики для українського контексту.

Методика діагностики показників і форм агресії А. Баса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького) дозволяє виміряти рівень агресивності та визначити форми її прояву у людини. Вона базується на використанні

запитань або тверджень, на які особа повинна дати відповідь або оцінити свою згоду або незгоду [26].

Ця методика включає такі елементи:

Шкали оцінювання: Особі пропонуються твердження, що стосуються агресивності та поведінки, і вона має оцінити свою згоду або незгоду з цими твердженнями. Шкали можуть охоплювати різні аспекти агресії, такі як фізична, вербальна, реляційна агресія тощо.

Ситуаційні сценарії: Особі можуть бути дані сценарії або описи конкретних ситуацій, і вона має оцінити, наскільки ймовірно вона проявить агресивну поведінку у таких ситуаціях. Це дозволяє виявити контекст, в якому агресія найчастіше виникає.

Аналіз типових реакцій: Особі можуть бути запропоновані ситуації, в яких вона повинна описати свою типову реакцію.

Інтерперсональні взаємодії: Особі можуть бути задані питання або ситуації, що стосуються її взаємодії з іншими людьми. Вона має оцінити, як часто вона виявляє агресивну поведінку у взаємодії з іншими та які форми агресії вона виявляє.

Емоційний стан і реакції: Особі можуть бути дані питання або ситуації, що стосуються її емоційного стану і реакцій. Вона має відповісти на запитання про те, як вона реагує на стресові ситуації, чи виявляє агресію у відповідь на негативні емоції та які форми цієї агресії.

Самооцінка і рефлексія: Особі може бути запропоновано оцінити свої власні характеристики, пов'язані з агресивністю і агресією. Вона може оцінити рівень своєї агресивності, свій стиль вираження агресії, а також здатність контролю і регулювання агресивних реакцій.

Загалом, методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького) дозволяє отримати більш повну картину агресивності та форм її прояву у людини. Вона може бути використана для розуміння та оцінки агресивної поведінки, розробки індивідуальних методів.

"Діагностика схильності особистості до конфліктного поведіння К. Томаса" є психологічною методикою, розробленою для оцінки особистісних характеристик, що впливають на поведінку особи в конфліктних ситуаціях. Ця методика базується на концепції К. Томаса, який виділив п'ять основних стилів поведінки в конфліктних ситуаціях.

Методика складається зі списку питань або заявлень, на які особа повинна відповісти. Зазвичай це самозвіти або шкали, на яких особа оцінює свої уподобання, реакції та ставлення до конфліктних ситуацій. Отримані відповіді аналізуються та інтерпретуються з метою виявлення стилів поведінки особи в конфліктних ситуаціях [26].

Нижче наведено загальний опис п'яти стилів поведінки в конфліктних ситуаціях, які використовуються у методиці К. Томаса:

- Особа з конкурентним стилем поставляє свої інтереси і потреби на перше місце, намагається досягти своїх цілей за рахунок інших. Вона може бути агресивною, наполегливою та непримиренною у конфліктних ситуаціях;
- особа з колаборативним стилем спрямовує свої зусилля на спільне вирішення проблеми, прагне досягти взаємовигідних рішень та задовільнити потреби всіх сторін. Вона активно співпрацює, слухає інших та шукає компромісні рішення;
- особа з компромісним стилем поступається у певних аспектах своїх інтересів, але також очікує компромісу від інших сторін. Вона шукає середину між своїми вимогами і вимогами інших, намагаючись досягти розумного рішення;
- особа з униклюючим стилем уникає втручання в конфліктну ситуацію і уникає протистоянь. Вона може ухилятися від конфлікту, відмовлятися взаємодіяти або ухвалювати пасивні рішення;

- особа з акомодативним стилем ставить потреби інших партнерів в конфлікті на перше місце, приймає їх позицію та вносить жертви для підтримки гармонії і спокою. Вона може пригнічувати свої інтереси на користь інших.

Ці стилі поведінки можуть використовуватися для аналізу і оцінки схильності особистості до конфліктного поводження. В результаті діагностики за методикою К. Томаса можна отримати інформацію про стиль поведінки особистості, її схильність до конфлікту та пріоритети у вирішенні конфліктів. Це допоможе психологу краще розуміти особистість та побудувати подальшу роботу зі сім'єю, спрямовану на вирішення конфліктних ситуацій.

Для проведення дослідження причин та факторів, що впливають на подружні конфлікти, використовувалися наступні методи [17]:

Анкетування: складені анкети, що містили запитання про вік подружжя, тривалість їхніх стосунків, попередній досвід шлюбу, наявність генетичної спорідненості між подружжям, соціальні ролі, які вони виконують, та умови проживання. Ці анкети були розподілені серед учасників дослідження для заповнення.

Інтерв'ю: Деякі учасники дослідження були запрошені на інтерв'ю, де їм ставилися питання про їхні стосунки, способи вирішення конфліктів, сприйняття сімейних ролей та вплив житлових умов на їхні взаємини. Інтерв'ю дозволяли отримати більш детальну інформацію про сімейний контекст та особисті досвіди учасників.

Спостереження: Деякі спостерігачі, які незалежні від сімей, могли спостерігати за взаємодією подружжя в реальному життєвому середовищі. Спостереження могли включати спостереження за комунікацією, реакціями на конфліктні ситуації та взаємодією з оточуючими факторами.

Для проведення діагностики схильності особистості до конфліктного поводження за методикою К. Томаса, було запропоновано подружнім парам

пройти тестування після попередньої співбесіди. Дана методика дозволила виявити, яким чином подружжя здатні регулювати міжособистісні конфлікти взагалі і подружні конфлікти зокрема. Результати методики допомогли встановити стиль поведінки кожного члена подружньої пари і їхні схильності до конфліктів. Переваги і обмеження кожного стилю поведінки були проаналізовані, що дало змогу зрозуміти, яким чином ці стилі впливають на виникнення і подальший розвиток конфліктів у сім'ї [26].

З урахуванням інформації про стилі поведінки подружжя, їхні сімейні ролі та житлові умови, була змога скласти більш детальну картину про джерела конфліктів і пошук оптимальних шляхів їх вирішення. На основі отриманих результатів розроблено індивідуальні психологічні стратегії та рекомендації для подружжя з метою поліпшення їхніх взаємин та вирішення конфліктних ситуацій. Після проведення методики діагностики схильності особистості до конфліктного поводження, використана методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького).

Для проведення дослідження було обрано десять сімейних пар: Перша пара: Марк- 34 роки, приватний підприємець, Ольга-30 років, вчитель музики, в шлюбі 3 роки, проживають окремо в 2-кімнатній квартирі.

Друга пара: Ігор - 27 років, водій, Марина 20 років студентка, в шлюбі 7 місяців, проживають з родиною чоловіка.

Третя пара: Віктор - 45 років, менеджер середньої ланки, Ірина - 47 років, приватний підприємець, в шлюбі 20 років, проживають окремо в своєму будинку.

Четверта пара: Дмитро-37 років, робітник, Лариса - 29 років, домогосподарка в шлюбі 2 роки. Проживають окремо в своєму будинку.

П'ята пара: Олександр - 30 років, ресторатор Ганна-30 років, викладач , в шлюбі 3 роки. Проживають окремо в 3-кімнатній квартирі.

У кожної пари це перший шлюб.

Шоста пара: Анатолій - 41 рік, працівник хлібного заводу, Анастасія - 28 років, бухгалтер, в шлюбі 4 роки, проживають окремо в 1-кімнатній квартирі.

Сьома пара: Святослав - 37 років, власник СТО, Василина - 31 рік, адміністратор у салоні краси, в шлюбі рік, проживають з родиною дружини.

Восьма пара: Назар - 25 років, фельдшер, Олена - 26 років, лікар-стоматолог, в шлюбі рік і шість місяців, проживають окремо в 2-кімнатній квартирі.

Дев'ята пара: Микола - 32 роки, військовий, Леся - 25 років, педагог, в шлюбі 3 роки шість місяців, проживають окремо в своєму будинку.

Десята пара: Геннадій - 38 років, викладач, Ярослава - 38 років, дитячий тренер, в шлюбі 5 років, проживають окремо у 3-кімнатній квартирі.

2.2. Аналіз результатів дослідження

В ході дослідження, проведеного за допомогою методики "Діагностика схильності особистості до конфліктного поведіння К. Томаса" були отримані наступні результати.

Таблиця 2.1

Результати дослідження за методикою діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння К. Томаса

№	Ім'я подружжя	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникнути	Пристосування
1	Марк	2	5	2	3	1
2	Ольга	3	2	4	2	2
3	Ігор	3	2	4	1	3
4	Марина	4	1	4	3	3
5	Віктор	-	4	5	4	2
6	Ірина	5	-	3	-	2
7	Дмитро	2	3	4	4	2

8	Лариса	2	4	2	2	3
9	Олександр	2	2	4	1	1
10	Ганна	-	3	3	4	2
11	Анатолій	2	4	4	1	3
12	Анастасія	4	3	3	2	1
13	Святослав	-	5	4	5	3
14	Василина	3	2	4	-	3
15	Назар	4	2	3	1	1
16	Олена	2	4	3	1	3
17	Микола	-	3	5	2	5
18	Леся	1	4	3	-	2
19	Геннадій	-	5	4	1	3
20	Ярослава	5	3	1	3	1

Аналізуючи подані характеристики подружніх пар, можна зробити наступні спостереження:

Пара 1 (Марк і Ольга): Марк виявляє суперництво, але не зловживає ним, прагне до співпраці і компромісу. Ольга також проявляє схильність до суперництва, але водночас дотримується компромісу.

Пара 2 (Ігор і Марина): Ігор у конфліктних ситуаціях переважно віддає перевагу компромісу, але також часто проявляє суперництво. Марина також може йти на компроміс у конфліктних ситуаціях, але виявляє високий рівень суперництва.

Пара 3 (Віктор і Ірина): Віктор не проявляє ознак суперництва, прагне до співпраці і компромісу, уникає конфліктів. Ірина виявляє тенденцію до суперництва, не уникає конфліктних ситуацій, але також йде на компроміс.

Пара 4 (Дмитро і Лариса): Дмитро виявляє розумне суперництво і віддає перевагу компромісу в конфліктних ситуаціях, також уникає конфліктів. Лариса прагне до співпраці і пристосовується до ситуації, але іноді проявляє конкуренцію у відносинах з чоловіком.

Пара 5 (Олександр і Ганна): Олександр у конфліктних ситуаціях частіше йде на компроміс, рідше прагне до співпраці, а також має низький рівень уникнення конфліктів і пристосованості. Ганна уникає конфліктів, частіше йде на компроміс і прагне до співпраці, не проявляє суперницьких тенденцій.

Пара 6 (Анатолій і Анастасія): Анатолій виявляє рівень суперництва нижче середнього, частіше йде на компроміс та співробітництво, має низький рівень уникнення конфліктів та пристосування. Анастасія виявляє більший рівень конфліктності, середній рівень пристосування, намагається уникати конфліктів частіше, низький рівень пристосування.

Пара 7 (Святослав і Василина): Святослав виявляє низький рівень суперництва, високий рівень компромісу та співробітництва, має високий рівень уникнення конфліктів та пристосування. Василина в свою чергу виявляє конфліктність доволі часто, має низький рівень компромісу та співробітництва, низький рівень уникнення конфліктів та пристосування.

Пара 8 (Назар і Олена): Назар виявляє високий рівень суперництва, низький рівень компромісу та співробітництва, низький рівень уникнення конфлікту та пристосування. Олена виявляє низький рівень конфліктності, високий рівень компромісу та співробітництва, середній рівень уникнення конфлікту та пристосування.

Пара 9 (Микола і Леся): У Миколи дуже низький рівень конфліктності, частіше йде на компроміс та співробітництво, високий рівень уникнення конфліктів та пристосування. Леся має низький рівень конфліктності, високий рівень компромісності та співробітництва і високий рівень уникнення конфліктів та пристосування.

Пара 10 (Геннадій і Ярослава): Геннадій має дуже низький рівень суперництва на дуже низькому, часто йде на компроміс і співробітництво, має середній рівень уникнення конфліктів та пристосування. Ярослава має дуже високий рівень конфліктності, помірно йде на компроміс та співробітництво, має низький рівень уникнення конфліктів та пристосування.

Загальний аналіз подружніх пар засвідчує наявність різних рівнів схильності до суперництва, компромісу та співпраці. Деякі пари демонструють більшу готовність до співпраці і компромісу, водночас інші можуть проявляти більш виражене суперництво.

Це може свідчити про наявність різних стилів поведінки та підходів до вирішення конфліктів в подружжі. Наприклад, пари, де обидва члени прагнуть до співпраці і компромісу, мають більші шанси успішно вирішувати конфлікти і побудувати здорові відносини. З іншого боку, пари, де один член схильний до суперництва, можуть виникати більш напружені конфліктні ситуації.

За методикою діагностики схильності особистості до конфліктного поводження К. Томаса, можна виділити наступні основні тенденції:

Більшість подружніх пар мають помірний рівень суперництва і компромісу, але водночас виявляють різний ступінь співробітництва, уникнення конфліктів і пристосування. Деякі пари демонструють більшу готовність до співпраці і компромісу, що свідчить про їх здатність до конструктивного вирішення проблем і позитивного ставлення до партнера. Інші пари можуть проявляти більш виражене суперництво, що свідчить про їх низьку толерантність до розбіжностей і бажання домогтися своєї мети за будь-яку ціну. Також є пари, які уникають конфліктних ситуацій або пристосовуються до ситуації, що свідчить про їх низьку самооцінку, страх перед втратою партнера або небажання змінювати статус. Статистичні дані наведені на рисунку 2.1.

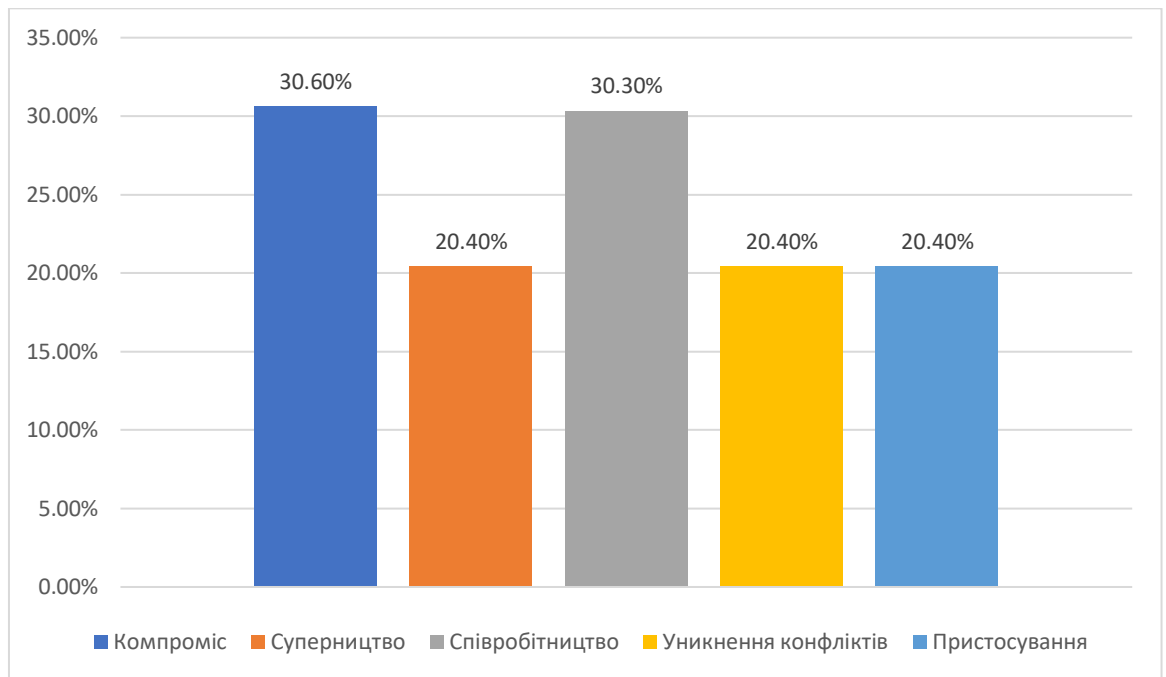

Рис. 2.1. Результати дослідження за методикою діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння К. Томаса

За даними таблиці, перевівши у відсоткове співвідношення, серед подружніх пар найбільш поширеним стилем поведінки є компроміс (середній рівень - 30.6%), що свідчить про їх готовність до взаємних поступок і пошуку оптимального рішення.

Найменш поширеним стилем поведінки є суперництво (середній рівень - 20.4%), що свідчить про те, що більшість пар не прагне до конфлікту і не намагається переважати над партнером.

Співробітництво також є досить поширеним стилем поведінки (середній рівень - 30.3%), що свідчить про те, що багато пар прагне до спільної діяльності і взаємної підтримки.

Уникнення конфліктів і пристосування мають однаковий середній рівень (20.4%), що свідчить про те, що деякі пари не хочуть або не можуть вирішувати проблеми і вдаються до ухилення або пасивності.

Аналіз сімейних характеристик, таких як тривалість шлюбу, проживання разом з генетичною сім'єю, рольові функції та житлові умови, також може вплинути на виникнення та розвиток конфліктів у подружжі.

Зважаючи на отримані дані, ми можемо побудувати індивідуальну стратегію роботи з кожною парою, спрямовану на вирішення конфліктів та поліпшення взаємин.

Застосування психологічних методик, які враховують особливості кожної пари, може сприяти покращенню комунікації, розвитку навичок співпраці та ефективному управлінню конфліктами у сім'ї.

Найбільшу розбіжність у стилях поведінки мають пари Ярослава - Олександр і Василина - Назар. У першій парі Ярослава проявляє високий рівень суперництва, а Олександр - низький рівень пристосування. У другій парі Василина проявляє високий рівень уникнення конфліктів, а Назар - низький рівень пристосування. Це свідчить про те, що в цих парах є значні протиріччя і незадоволення партнерами.

Найменшу розбіжність у стилях поведінки мають пари Марк - Ірина і Віктор - Ганна. У першій парі обидва партнери проявляють високий рівень співробітництва. У другій парі обидва партнери проявляють високий рівень компромісу. Це свідчить про те, що в цих парах є гармонія і взаєморозуміння між партнерами.

За даними діагностики схильності особистості до конфліктного поводження К. Томаса, можна стверджувати, що подружні пари мають різні стилі поведінки у конфліктних ситуаціях, які впливають на якість їх взаємин.

Найбільш ефективними є стилі співробітництва і компромісу, які сприяють вирішенню проблем і покращенню стосунків. Найменш ефективними є стилі суперництва і уникнення конфліктів, які призводять до накопичення негативних емоцій і розладу взаємин. Стиль пристосування може бути корисним у деяких випадках, але не є оптимальним для довготривалих взаємин.

Таким чином, подружні пари повинні прагнути до розвитку своїх навичок співробітництва і компромісу, а також до зменшення своєї схильності до суперництва і уникнення конфліктів. Це допоможе їм покращити своє подружнє життя і зберегти гармонію у взаємодії.

Діагностика показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького) дозволили уточнити прояви агресії у кожного з подружжя, а також припустити можливу відповідну реакцію на ту чи іншу форму прояву агресії, як провокуючий поштовх до конфлікту. За допомогою даної методики ми отримали такі результати:

Таблиця 2.2

Діагностика показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького)

№ п / п	Ім'я	Фізична агресія	Непряма агресія	Роздратування	Негативізм	Обрива	Підозрілість	Вербальна агресія	Почуття провини	Загальний показник агресії
1.	Марк	4	7	6	2	4	5	9	4	41
2.	Ольга	7	4	7	3	2	6	8	6	43
3.	Ігор	2	5	4	1	6	6	6	4	34
4.	Марина	3	5	4	1	3	4	7	3	30
5.	Віктор	3	7	6	2	7	3	7	2	37
6.	Ірина	6	3	9	4	4	10	10	6	52
7.	Дмитро	3	5	4	3	6	5	4	7	37
8.	Лариса	5	4	7	4	6	9	10	4	49
9.	Олександр	5	8	6	3	8	11	5	3	49
10.	Ганна	6	4	8	2	3	5	7	6	41

1 1	Анатолій	3	4	3	2	2	5	4	6	29
1 2	Анастасія	6	5	7	8	5	7	4	5	47
1 3	Святосла в	2	5	7	5	3	6	8	4	40
1 4	Василина	5	7	10	7	8	6	9	3	56
1 5	Назар	3	8	5	6	4	5	3	8	42
1 6	Олена	1	3	3	4	6	3	4	2	26
1 7	Микола	3	2	2	4	4	3	1	5	24
1 8	Леся	3	3	4	5	6	4	3	2	30
1 9	Геннадій	1	4	7	5	8	7	5	9	46
2 0	Ярослава	7	9	7	5	10	4	6	4	52

Аналізуючи отримані відповіді, було отримано такі результати:

Перша пара (Марк та Ольга): Ользі слід подбати про контроль та зменшення проявів агресії, особливо фізичної та вербальної, а Марку корисно буде робити вправи для зниження роздратування та застосування більш конструктивних стратегій досягнення мети.

Друга пара (Ігор та Марина): Обоє мають стримані показники агресії, особливо Ігор. Марині рекомендується знизити прояви вербальної агресії та контролювати почуття підозри. Іноді корисно буде працювати над зменшенням відчуття образи та негативних емоцій.

Третя пара (Віктор та Ірина): Ірині необхідно попрацювати над контролем емоцій та проявів агресії, особливо фізичної, вербальної та підозри. Віктору корисно зменшувати випадки непрямой агресії і роздратування та розвивати почуття відповідальності за власні дії.

Четверта пара (Дмитро та Лариса): Дмитру рекомендується зменшити прояви образливості та підозри. Ларисі необхідно більше працювати над контролем емоцій та проявом агресії, особливо вербальної. Розвиток почуття відповідальності за власні дії допоможе обом в зниженні рівня агресії.

П'ята пара (Олександр та Ганна): Олександрові варто працювати над контролем негативних емоцій та проявів агресії, зокрема непрямой, вербальної та підозри. Ганні рекомендується зменшити прояви фізичної агресії та роздратування, розвиваючи більш конструктивні методи вирішення конфліктів.

Шоста пара (Анатолій та Анастасія): Анатолію рекомендується працювати над розвитком почуття відповідальності за власні дії. Анастасії необхідно зменшити прояви фізичної, вербальної та непрямой агресії, працюючи над контролем емоцій.

Сьома пара (Святослав та Василина): Святославу рекомендовано зменшувати прояви вербальної агресії та контролювати почуття роздратованості. Василині необхідно більше працювати над контролем емоцій та зниженням рівня агресії, особливо непрямой та вербальної, а також негативізму.

Восьма пара (Назар та Олена): Назарові потрібно зменшити прояви непрямой агресії, негативізму та контролювати почуття підозри. Олені корисно працювати над зниженням образливості, розвиваючи позитивне ставлення до себе та інших.

Дев'ята пара (Микола та Леся): Миколі рекомендується розвивати почуття відповідальності за власні дії та працювати над зниженням рівня образливості. Лесі корисно зменшити прояви негативізму та працювати над розвитком самоконтролю та позитивного ставлення до оточуючих.

Десята пара (Геннадій та Ярослава): Геннадію потрібно зменшити прояви непрямой агресії та підозрливості, працюючи над самоконтролем. Ярославі необхідно більше працювати над зниження рівня агресії та особливо фізичної, а також контролем емоцій. Розвиток емпатії та позитивного ставлення до інших може допомогти обом зменшити негативні прояви.

Аналізуючи результати методики діагностики показників і форм агресії у подружніх парах, бачимо, що показник агресії перевищує середнє значення у багатьох парах. При цьому у дружин переважає непряма агресія, а у чоловіків - фізична. Це може свідчити про наявність певного рівня конфліктності та агресії у взаєминах між партнерами.

Особливу увагу слід звернути на використання вербальної агресії в подружжях. Виявляється, що слова використовуються як засіб захисту, але вони можуть завдавати значних емоційних травм, залишати образи, підозрливості та недовіру. Це може сприяти накопиченню негативних емоцій та конфліктів у взаєминах подружжя.

Показник опозиційної позиції в поведінці виявляється у більшості подружніх пар, хоча в різній мірі. Однак, в Ігоря і Марини цей показник низький, що свідчить про їхню здатність до співробітництва та компромісу у вирішенні конфліктних ситуацій. У той же час, відносини з генетичною сім'єю у Дмитра та Лариси можуть бути складними, що може впливати на їхні подружні взаємини.

Аналізуючи рисунок 2.2., можна виділити такі шкали:

Шкала загального показника агресії: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню агресії (24 бали), а 100% - найвищому (56 балів).

Шкала фізичної агресії: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню фізичної агресії (1 бал), а 100% - найвищому (7 балів).

Шкала непрямой агресії: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню непрямой агресії (2 бали), а 100% - найвищому (9 балів).

Шкала роздратування: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню роздратування (1 бал), а 100% - найвищому (10 балів).

Шкала негативізму: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню негативного ставлення до оточуючих (1 бал), а 100% - найвищому (8 балів).

Шкала образи: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню образливості (2 бали), а 100% - найвищому (10 балам).

Шкала підозрливості: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню психологического захисту та побоювань (3 бали), а 100% - найвищому (11 балам).

Шкала вербальної агресії: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню вербальної агресії (1 бал), а 100% - найвищому (10 балам).

Шкала почуття провини: від 0 до 100%, де 0% відповідає найнижчому рівню почуття провини (2 бали), а 100% - найвищому (9 балам).

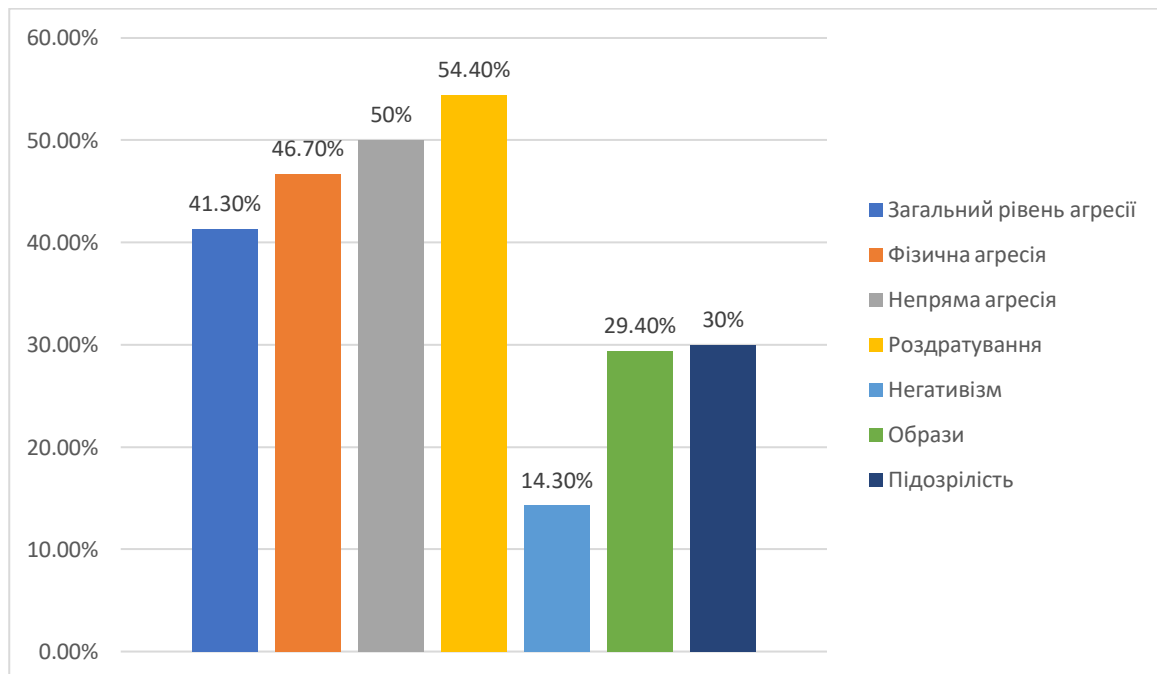

Рис. 2.2. Результати діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького)

За даними на рисунку можна виділити такі основні тенденції:

Середній рівень загального показника агресії у подружніх парах складає 41.3%, що свідчить про наявність певного рівня конфліктності та агресії у взаєминах між партнерами.

Найвищий рівень загального показника агресії спостерігається у Василяни, Ірини та Ярослави, що може вказувати на низьку здатність самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень загального показника агресії мають Микола та Олена, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень фізичної агресії у подружніх парах складає 46.7%, що свідчить про наявність певної схильності до використання сили та насильства у вирішенні конфліктних ситуацій. Найвищий рівень фізичної агресії спостерігається у Ольги, Ярослави та Ганни, що може вказувати на низьку здатність самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень фізичної агресії мають Геннадій, Микола та Олена, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень непрямой агресії у подружніх парах складає 50%, що свідчить про наявність певної схильності до використання маніпуляції, зради, брехні та інших негативних стратегій у вирішенні конфліктних ситуацій. Найвищий рівень непрямой агресії спостерігається у Назара, Олександра та Марка, що може вказувати на низьку здатність самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень непрямой агресії мають Микола, Ольга та Ірина, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень роздратування у подружніх парах складає 54.4%, що свідчить про наявність певного рівня нервовості, нетерплячості та імпульсивності у взаєминах між партнерами. Найвищий рівень роздратування спостерігається у Ольги, Ірини та Василяни, що може вказувати на низьку здатність до самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень роздратування мають Микола, Олена та Геннадій, що може свідчити про

високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень негативізму у подружніх парах складає 14.3%, що свідчить про наявність певного рівня негативного ставлення до оточуючих, себе та свого життя. Найвищий рівень негативізму спостерігається у Ігоря, Ольги та Ярослави, що може вказувати на низьку здатність до самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень негативізму мають Микола, Олена та Геннадій, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень образи у подружніх парах складає 29.4%, що свідчить про наявність певного рівня образливості, зневаги та нещирості у взаєминах між партнерами. Найвищий рівень образи спостерігається у Ігоря, Василя та Ярослави, що може вказувати на низьку здатність до самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень образи мають Ольга, Олена та Геннадій, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

Середній рівень підозрілості у подружніх парах складає 30%, що свідчить про наявність певного рівня психологічного захисту та побоювань у взаєминах між партнерами. Найвищий рівень підозрілості спостерігається у Ігоря, Василя та Ярослави, що може вказувати на низьку здатність до самоконтролю, емпатії та компромісу. Найнижчий рівень підозрілості мають Микола, Ольга та Геннадій, що може свідчити про високу здатність до співробітництва, позитивного ставлення до себе та інших.

За даними діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького), можна зробити такі висновки:

У подружніх парах спостерігається певний рівень конфліктності та агресії, який може негативно впливати на якість їх взаєминах та психологічне благополуччя. У подружніх парах виявлено різні форми агресії, такі як фізична, непрямая, вербальна, роздратування, негативізм, образа, підозрілість та почуття провини, які можуть мати різну інтенсивність та частоту прояву. У

подружніх парах існують значні індивідуальні відмінності у рівнях та формах агресії, які можуть бути пов'язані з особистими особливостями, ситуативними факторами та історією взаєминах. У подружніх парах необхідно проводити психологічну корекцію та профілактику агресії, з метою підвищення здатності до самоконтролю, емпатії та компромісу, а також розвитку позитивного ставлення до себе та інших.

Враховуючи ці результати, важливо взяти до уваги наявність конфліктів, непорозумінь та негативних емоцій в подружніх парах.

Висновки до розділу II

В дослідженні для аналізу причин, що приводять до конфлікту у сімейних стосунках, обрані методики "Діагностики схильності особистості до конфліктного поведження" К. Томаса, "Методика діагностики показників і форм агресії" А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького).

За результатами методики "Діагностики схильності особистості до конфліктного поведження" К. Томаса, визначено переважаючий стиль врегулювання конфліктів у досліджуваних осіб. Було встановлено, що:

- Найбільш характерним стилем для більшості досліджуваних пар є компроміс - готовність до обопільних поступок та пошуку оптимального варіанту;

- найменш поширеним є суперництво - небажання іти на конфлікт;
- середні показники продемонстрували стиль як співробітництво – сприяння до спільної діяльності та підтримку; уникнення конфліктів – небажання або нездатність вирішувати проблеми; пристосування – може бути корисним у деяких випадках, але не є оптимальним для довготривалих взаємин, проявляється в надмірній пасивності.

Таким чином, подружні пари прагнуть до розвитку своїх навичок співробітництва і компромісу, а також до зменшення своєї схильності до суперництва і уникнення конфліктів. Це допомагає їм покращити своє подружнє життя і зберегти гармонію у взаємодії.

"Методика діагностики показників і форм агресії" А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького), є ще одним інструментом, який був використаний для дослідження сімейних конфліктів. Методика базується на класифікації агресії на фізичну, вербальну, гнівову і гнівно-ворожу форми. Тестування засноване на аналізі відповідей на запитання, що стосуються проявів агресії у різних ситуаціях. Методика дала змогу уточнити прояви агресії у кожного з подружжя, а також припустити можливу відповідну реакцію на ту чи іншу форму прояву агресії, як провокуючий поштовх до конфлікту. Відповідно до результатів, показник агресії перевищує середнє значення у багатьох парах. При цьому у дружин переважає непряма агресія, а у чоловіків - фізична. Це свідчить про наявність певного рівня конфліктності та агресії у взаєминах між партнерами. Середній рівень загального показника агресії у подружніх парах складає 41.3%, що говорить про наявність певного рівня конфліктності та агресії у взаєминах між партнерами. Беручи до уваги, більш детальніше результати дослідження можна сказати, що:

- Серед усіх форм агресії фізична агресія проявляється найчастіше - майже в половини пар (47%). Це може означати, що партнери іноді застосовують силу один до одного для вирішення конфліктів.

- Непряма агресія (маніпуляція, брехня, зрада) теж помітна - у 50% пар. Вона є наступною за поширеністю формою.

- Більше половини респондентів (54%) відчують роздратування у взаєминах - це свідчить про наявність конфліктів та напруженості у партнерських стосунках.

- Негативне ставлення до подружнього життя проявляється у 14% пар - партнери часто негативно налаштовані один на одного.

- 29% респондентів відчувають образу, неприязнь та зневагу один до одного - це свідчить про конфліктність у взаєминах подружжя.

- Відчуття підозрілості є у 30% пар, що свідчить про психологічне напруження та невпевненість у стосунках.

У подружніх парах виявлено різні форми агресії, такі як фізична, непряма, вербальна, роздратування, негативізм, образа, підозрілість та почуття провини, які мають різну інтенсивність та частоту прояву, також існують значні індивідуальні відмінності у рівнях та формах агресії, які можуть бути пов'язані з особистими особливостями, ситуативними факторами та історією взаєминах.

Враховуючи ці результати, важливо взяти до уваги наявність конфліктів, непорозумінь та негативних емоцій в подружніх парах.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В КОНФЛІКТІ

3.1. Опис процесу консультування сімей у складних ситуаціях

Консультування сімей у складних ситуаціях є процесом, який спрямований на підтримку сімейного благополуччя та розв'язання проблем, що виникають у важких життєвих обставинах. Цей процес зазвичай проводиться кваліфікованими фахівцями, такими як психологи, психотерапевти, соціальні працівники або сімейні консультанти. Основною метою консультування сімей у складних ситуаціях є забезпечення підтримки, розуміння та сприяння зміні сімейних динамік. Основні етапи цього процесу включають: консультант зустрічається зі сім'єю, щоб дізнатися більше про ситуацію, яка викликала проблему. Він або вона слухає членів сім'ї, виявляє їх потреби, а також розуміє контекст сімейних відносин. Консультант аналізує зібрану інформацію, визначає ключові проблеми та фактори, що сприяють конфліктам або стресу в сім'ї. Консультант спільно з сім'єю розробляє план дій, який враховує потреби сім'ї та цілі консультування. Цей план може включати різні стратегії та інтервенції для досягнення позитивних змін. Консультант працює зі сім'єю, надаючи підтримку, пояснення, навчання та ресурси, які допомагають сім'ї управляти складною ситуацією. Отже, консультування сімей у складних ситуаціях є процесом, спрямованим на підтримку сімей та допомогу у вирішенні проблем. Цей процес зазвичай здійснюється фахівцями, які мають відповідну кваліфікацію, такими як психологи, психотерапевти, соціальні працівники або сімейні консультанти.

Основною метою консультування сімей у складних ситуаціях є забезпечення підтримки, розуміння та сприяння позитивним змінам у сімейних відносинах. Процес консультування передбачає такі етапи: зустріч консультанта з сім'єю для отримання інформації про ситуацію та потреби

сім'ї; аналіз отриманої інформації, визначення ключових проблем та факторів, що впливають на сімейні відносини; розробка спільного з сім'єю плану дій, який враховує її потреби та цілі консультування; реалізація плану дій та надання сім'ї необхідної підтримки з боку консультанта задля досягнення позитивних змін.

Консультування сімей у складних ситуаціях може бути корисним для сімей, які стикаються з різними викликами, такими як конфлікти, розлучення, насильство, хвороби, борги, безробіття тощо. Консультування допомагає сім'ям розуміти причини своїх проблем, знаходити ефективні способи їх розв'язання та покращувати свої комунікаційні навички та емоційне благополуччя. Консультування також сприяє розвитку сил та ресурсів сім'ї для подолання складнощів та адаптації до нових обставин. Консультування сімей у складних ситуаціях є важливим інструментом для попередження або зменшення негативного впливу складних життєвих обставин на функціонування та благополуччя сім'ї.

Консультування сімей у складних ситуаціях вимагає від консультанта високого рівня професійності, емпатії, толерантності та гнучкості. Консультант повинен вміти встановлювати довірливий контакт з кожним членом сім'ї, враховувати їх індивідуальні особливості та потреби, а також сприяти їх співпраці та взаємодопомозі. Консультант також повинен бути готовим до можливих труднощів та опору з боку сім'ї, які можуть виникати на різних етапах консультування. Консультант повинен мати достатньо знань та навичок для застосування різних методик та технік консультування, а також для моніторингу та оцінки результативності консультування. Консультант також повинен дотримуватися етичних принципів та норм своєї професії, а також постійно покращувати свою кваліфікацію та саморозвиток.

Тобто, консультування сімей у складних ситуаціях передбачає комплексну роботу з сім'єю для вирішення наявних проблем на основі її потреб та забезпечення підтримки у подоланні складної життєвої ситуації.

Метою цього процесу є досягнення позитивних змін у функціонуванні сім'ї та її благополуччя.

3.2. Запобігання можливим етичним порушенням у роботі з сім'ями

Запобігання можливим етичним порушенням є надзвичайно важливим аспектом роботи з сім'ями, оскільки ці взаємини потребують довіри, конфіденційності та поваги. Ось деякі рекомендації, які можуть допомогти уникнути етичних порушень.

Збереження конфіденційності є одним з основних принципів етичної роботи з сім'ями. Важливо поважати приватність і конфіденційність інформації, яку отримуєте від сім'ї під час консультування. Нижче наведено кілька важливих аспектів, які слід враховувати для забезпечення конфіденційності [17]:

- Завжди отримувати дозвіл від сім'ї на збирання, зберігання та використання їхньої особистої інформації. Поясніть сім'ї, які дані будуть зібрані, з якою метою і яким чином вони будуть використовуватися;
- забезпечуйте безпеку інформації, яку вам довіряють сім'ї. Зберігайте всю отриману інформацію у конфіденційності та захищеній формі;
- не розголошувати особисту інформацію про сім'ю третім особам без їхнього належного дозволу. Це включає не тільки інформацію про члени сім'ї, але й будь-які інші відомості, які можуть стосуватися їхнього життя, взаємин і проблем;
- обмежувати доступ до інформації лише тим фахівцям, які безпосередньо займаються консультуванням сім'ї і потребують цієї інформації для виконання своїх професійних обов'язків;
- деякі сім'ї можуть висловлювати бажання залишатися анонімним;
- якщо ви зберігаєте електронну інформацію про сім'ї, важливо застосовувати належні заходи безпеки для захисту цих даних.

Використовуйте надійні паролі, шифрування та інші технічні заходи, щоб запобігти несанкціонованому доступу до цієї інформації;

- є деякі обставини, коли розголошення інформації може бути необхідним або вимагатися законом. У таких випадках використовуйте належні процедури із згоди та повідомлення, а також дотримуйтесь вимог законодавства про конфіденційність;
- переконайтеся, що сім'я повністю розуміє, яка інформація буде зберігатися конфіденційно, і отримайте їх свідому згоду на зберігання та використання цієї інформації;
- якщо ви більше не потребуєте зберігати інформацію про сім'ю, забезпечте безпечне і остаточне знищення цих даних. Це може включати фізичне знищення документів або використання спеціалізованих програм для безпечного видалення електронних файлів.

Збереження конфіденційності інформації є необхідною складовою етичної практики роботи з сім'ями [41]. Це допомагає побудувати довіру і забезпечити конфіденційне середовище, де сім'ї можуть відкриватися і розповідати про свої проблеми.

Консультант повинен забезпечувати справедливість та об'єктивність у відношенні всіх членів сім'ї. Важливо уникати будь-якої форми упередженості або впливу, що може спотворити об'єктивну оцінку ситуації.

Консультант повинен встановлювати чіткі межі відносно своїх ролей та обов'язків у роботі з сім'ями. Важливо уникати будь-якої форми використання свого статусу або влади для особистої користі.

Встановлення меж є важливим аспектом етичної роботи консультанта з сім'ями. Нижче наведено деталізовані вказівки щодо встановлення меж:

Консультант повинен чітко визначити свою роль і обов'язки у роботі з сім'ями. Це означає розуміння меж своєї компетенції і уміння направляти

сім'ю до інших спеціалістів, якщо потрібно. Не варто перетворюватися на експерта в усіх аспектах сімейного життя [34].

Перед початком роботи консультант повинен встановити чіткі цілі та очікування щодо процесу консультування. Це допоможе уникнути перетворення роботи з сім'єю на особисту терапію або недостатньо цілеспрямований процес.

Консультант повинен дотримуватися професійної етики і уникати використання свого статусу або влади для особистої користі. Необхідно пам'ятати, що основна мета роботи полягає у допомозі сім'ї і забезпеченні їхнього благополуччя.

Консультант має уникати будь-яких особистих відносин з членами сім'ї, що можуть порушити об'єктивність та незалежність його роботи. Це включає уникання конфлікту інтересів і утримання від розкриття особистої інформації про себе.

Консультант повинен постійно підтримувати і покращувати свою професійну компетентність. Це включає постійне навчання, здобуття нових знань і навичок, участь у професійних тренінгах і семінарах. Чим більше консультант оновлює свої знання і навички, тим краще він зможе виконувати свої обов'язки і дотримуватися етичних принципів.

У разі виникнення суперечливих ситуацій, консультант повинен мати чіткі процедури та ресурси для вирішення таких випадків. Це може включати консультацію зі співробітниками, супервізію або звернення до професійних організацій, які регулюють діяльність консультантів.

Консультант повинен постійно аналізувати свою роботу і взаємодію з сім'ями, зокрема, оцінювати свої дії щодо встановлення меж. Це допоможе виявити можливі проблеми і вдосконалити свою професійну практику.

Збалансований підхід до встановлення меж у роботі з сім'ями відіграє важливу роль у побудові довіри, збереженні конфіденційності та забезпеченні ефективної допомоги. Дотримуючись етичних принципів і керуючись професійними стандартами, консультант може створити

позитивне середовище для сімейного консультування та сприяти їхньому здоровому розвитку.

Перед початком роботи з сім'єю необхідно забезпечити згоду всіх зацікавлених сторін на терапевтичну інтервенцію. Консультант повинен пояснити процес, цілі та очікування, щоб сім'я мала чітке розуміння і відчувала себе впевнено.

Консультант повинен постійно працювати над розвитком своїх професійні навички і знання, щоб забезпечити якісну та етичну роботу з сім'ями. Це може включати участь у професійних тренінгах, навчальних програмах, супервізії та постійне оновлення своєї бази знань у сфері сімейної терапії і консультування [14].

Консультант повинен бути усвідомленим своїх особистих меж і обмежень. Важливо розуміти, коли і в яких випадках потрібно звертатися до інших професіоналів або посилати клієнтів на спеціалізовану допомогу.

У роботі з різними сім'ями важливо дотримуватися поваги до їхніх культурних традицій, цінностей і поглядів. Консультант повинен бути чутливим до культурного контексту та уникати будь-якої форми етнічної або культурної дискримінації.

Повага до культурних відмінностей є невід'ємною частиною етичної роботи консультанта з сім'ями. Ось кілька ключових аспектів, які варто враховувати:

Консультант повинен бути уважним і чутливим до різних культурних практик, переконань і цінностей, які можуть бути присутніми в різних сім'ях. Важливо не використовувати свої особисті стереотипи або уявлення про "правильне" чи "нормальне" сімейне функціонування, а розглядати кожную сім'ю в контексті їхньої власної культури.

Уникаючи етнічної або культурної дискримінації: Консультант повинен уникати будь-якої форми етнічної або культурної дискримінації. Він повинен відмовлятися від будь-яких практик або висловлювань, які можуть принизити або ушкодити сім'ю через їхню культурну належність.

Консультант має намагатися розуміти та поважати культурні особливості сім'ї. Це може включати розуміння традицій, релігійних переконань, мовних особливостей та інших аспектів, що впливають на їхнє життя і взаємодію.

Консультант повинен бути гнучким і відкритим до адаптації своєї роботи під культурні потреби сім'ї. Це може означати використання різних методик, підходів або мовних засобів, щоб забезпечити ефективну комунікацію та розуміння. Співпраця і взаємодія: Консультант повинен сприяти співпраці та взаємодії з сім'єю, щоб забезпечити ефективну роботу. Важливо створити атмосферу взаємного довір'я, де сім'я відчувається комфортно щоб висловлювати свої потреби, думки та емоції. Консультант повинен бути відкритим до сприйняття різних поглядів і дослухатися до перспектив сім'ї [13].

Консультант повинен постійно підтримувати свої знання та розуміння різних культур, щоб ефективно працювати з різними сім'ями. Він повинен бути відкритим до навчання, самовдосконалюватись та вдосконалювати свої культурні компетенції.

Загалом, повага до культурних відмінностей у роботі з сім'ями вимагає від консультанта чутливості, розуміння та поваги до різних культурних контекстів. Це допомагає забезпечити етичну та ефективну роботу, сприяти покращенню стосунків у сім'ї та досягненню бажаних результатів.

Важливо здійснювати постійну саморефлексію щодо своїх власних переконань, цінностей та позицій. Це допоможе уникнути пристрасності, впливу особистих упереджень або суб'єктивності в роботі з сім'ями.

Робота згідно з встановленим етичним кодексом професії є важливим аспектом запобігання етичним порушенням. Консультант повинен ознайомитися з етичними принципами своєї професії і дотримуватися їх у всіх аспектах своєї роботи.

Загальним принципом є те, що консультант повинен завжди ставити добробут сім'ї на перше місце, дотримуючись етичних принципів. Це означає,

що консультант повинен прагнути до збереження і покращення стану сімейних взаємин, підтримувати безпеку, сприяти розвитку і добробуту кожного члена сім'ї.

При роботі з сім'ями, важливо також уникати конфлікту інтересів, забезпечувати чесність і прозорість у комунікації, а також дотримуватися принципу самовизначення, де сім'я має право приймати свої власні рішення та бути власником своєї ситуації [1].

Загалом, етичні принципи є основою для високоякісної та відповідальної роботи з сім'ями. Запобігання можливим етичним порушенням вимагає постійного усвідомлення, навчання і саморефлексії з боку консультанта, а також дотримання професійних стандартів і етичних принципів, що допомагають забезпечити безпеку, довіру та ефективність процесу консультування сімей.

Нарешті, важливо зазначити, що в разі виникнення будь-яких етичних проблем або потенційних порушень, консультант повинен звернутися до етичного комітету або органу своєї професійної асоціації для отримання поради та підтримки у вирішенні ситуації.

3.3. Конфіденційність та захист даних членів сім'ї

Конфіденційність та захист особистих даних є фундаментальними принципами роботи консультантів у сфері сімейних відносин та конфліктів. В сучасному інформаційному суспільстві, де збільшується обмін інформацією та доступ до неї, забезпечення конфіденційності стає ще більш актуальним. У цьому розділі будуть детально розглянуті важливі аспекти та етичні вимоги щодо збереження конфіденційності та захисту даних сімейних учасників.

Конфіденційність відноситься до збереження приватності та конфіденційності інформації. У контексті роботи з сім'ями, конфіденційність означає, що всі дані, які отримуються від сімейних учасників, повинні

триматися в таємниці та не розголошуватися без належного дозволу. Це стосується особистої інформації про сім'ю, їх проблеми, взаємовідносини та інші конфіденційні дані, які можуть бути розглянуті під час консультацій.

Захист даних сімейних учасників є важливою складовою професійної практики консультантів у сфері сімейних відносин та конфліктів [3].

Збереження конфіденційності є основоположним принципом, який допомагає побудувати довіру між консультантом і сімейними учасниками. Конфіденційність дозволяє сім'ям відчувати, що їхні особисті дані та проблеми розглядаються конфіденційно і безпечно.

Сімейні учасники мають право на приватність та захист своїх особистих даних. Забезпечення конфіденційності допомагає зберегти це право, дозволяючи сім'ям контролювати доступ до своїх особистих інформаційних даних.

У багатьох країнах існують правові норми та регулятори, які стосуються конфіденційності та захисту даних, включаючи інформацію, яка отримується в процесі роботи з сім'ями. Ці норми і закони регулюють збір, зберігання, використання і розголошення особистих даних з метою забезпечення приватності та конфіденційності суб'єктів даних.

Наприклад, багато країн мають законодавство щодо захисту персональних даних, таке як загальний регламент щодо захисту даних (GDPR) в Європейському Союзі. Цей регламент встановлює правила щодо обробки, зберігання та передачі персональних даних, а також вимагає належного захисту цих даних від несанкціонованого доступу та розголошення.

Для професійних консультантів, що працюють з сім'ями, дотримання відповідних законів і нормативних актів щодо конфіденційності та захисту даних є обов'язковим. Вони повинні бути ознайомлені з відповідним законодавством своєї країни та дотримуватися його положень у своїй професійній практиці [17].

При використанні електронних засобів для обробки та зберігання даних сімейних учасників, консультанти також повинні враховувати вимоги щодо кібербезпеки та захисту даних. Це включає використання захищених паролів, шифрування інформації, регулярне оновлення програмного забезпечення та застосування інших заходів. В багатьох країнах існують додаткові закони та нормативні акти, специфічні для захисту конфіденційності та приватності у сфері сімейних відносин. Наприклад, в багатьох країнах існують закони щодо захисту приватності дітей або закони, які регулюють процес розлучення та подібні сімейні справи. Ці закони встановлюють правила щодо обробки, зберігання та доступу до особистої інформації сімейних учасників, зокрема дітей, з метою забезпечення їхньої безпеки та конфіденційності.

Крім того, професійні організації та асоціації, які об'єднують консультантів і психологів, часто встановлюють власні етичні стандарти та правила щодо конфіденційності та захисту даних. Ці стандарти визначають правила поведінки консультантів та вимоги до збереження конфіденційності в процесі роботи з сім'ями.

Окрім законодавчих та етичних норм, консультанти повинні приділяти увагу технічним аспектам захисту даних. Це включає використання безпечних та захищених засобів комунікації, шифрування інформації, регулярні оновлення програмного забезпечення та захист мережі від несанкціонованого доступу.

Загальний підхід до конфіденційності та захисту даних включає в себе свідоме управління інформацією, установлення політик та процедур для збереження конфіденційності, повідомлено сімейним учасникам щодо їхніх прав на конфіденційність та захист даних, а також регулярне оновлення знань консультантів щодо нормативних вимог та кращих практик в цій сфері.

Залучення сімейних учасників до процесу прийняття рішень щодо конфіденційності та захисту даних також може бути корисним. Це може включати укладання угод про конфіденційність, де сім'я визначає, яка

інформація може бути розголошена і кому, а також які заходи безпеки будуть застосовуватися для захисту їхніх даних [31].

У разі порушення конфіденційності або незаконного доступу до даних сімейних учасників, консультант повинен негайно реагувати, вживати заходи для усунення наслідків порушення і сповістити відповідні органи або надані владою особи.

Враховуючи різноманітність технологій та загроз в сфері кібербезпеки, консультанти повинні застосовувати заходи захисту даних відповідно до сучасних стандартів і найкращих практик. Це може включати використання безпечних електронних систем для зберігання даних, регулярні аудити безпеки, обмеження доступу до інформації та застосування шифрування для захисту конфіденційної інформації.

У підсумку, конфіденційність та захист даних сімейних учасників є основоположними аспектами роботи консультантів у сфері сімейних відносин. Вони вимагають дотримання правових норм, етичних стандартів, технічних заходів та освіти для забезпечення приватності, недоступності та захисту особистих даних. Консультанти повинні бути озброєні знаннями щодо правового контексту та нормативних вимог, що стосуються конфіденційності та захисту даних, а також постійно вдосконалювати свої навички та практики.

Крім того, важливо враховувати етичні аспекти при роботі з даними сімейних учасників. Це включає повагу до приватності та волі сімейних учасників, обмеження використання їхніх даних лише для обумовлених цілей та забезпечення безпеки та конфіденційності цих даних [29].

Нарешті, співробітництво з іншими фахівцями і організаціями може бути корисним для забезпечення високого рівня конфіденційності та захисту даних. Це може включати обмін досвідом, використання спільних стандартів та протоколів, а також спільну роботу над удосконаленням практик і політик щодо захисту даних у сфері сімейних відносин.

В цілому, конфіденційність та захист даних є важливими аспектами роботи консультантів у сфері сімейних відносин. Вони вимагають дотримання правових норм, етичних стандартів, технічних заходів та сприяють відчуттю довіри та збереженню приватності сімейних учасників.

3.4. Врахування культурних, соціальних та інших чинників при проведенні психологічного дослідження

Врахування культурних, соціальних та інших чинників є надзвичайно важливим при проведенні психологічного дослідження. Це забезпечує об'єктивність, точність та релевантність результатів дослідження, а також гарантує повагу до прав та потреб суб'єктів, які перебувають в процесі консультування.

Один з ключових аспектів у врахуванні культурних факторів полягає у розумінні, що культура впливає на сприйняття, вираження та розуміння психологічних явищ. Культурні норми, цінності, вірування та практики можуть впливати на спосіб сприйняття емоцій, розвиток особистості, взаємовідносини в сім'ї та інші аспекти життя людини. Тому психолог повинен бути свідомим у культурних розбіжностях та враховувати їх у своїй роботі.

При проведенні психологічного дослідження необхідно враховувати соціальні чинники, такі як соціальний статус, економічний статус, освіта та інші аспекти життя суб'єктів. Ці чинники можуть впливати на їхнє функціонування, поведінку та відносини з оточуючими. Розуміння соціального контексту і ситуації, допомагає отримати більш повну картину психологічного стану та потреб суб'єктів [20].

Крім того, інші чинники, такі як релігійні переконання, етнічна приналежність, мова та інші аспекти культурного спадку, також повинні бути враховані при проведенні психологічного дослідження. Це допомагає

зрозуміти особливості сприйняття, виявлення та вираження емоцій, цінностей, норм поведінки та інших аспектів, які можуть бути унікальними для конкретної культури.

Враховання культурних, соціальних та інших чинників при проведенні психологічного дослідження вимагає певних підходів та стратегій.

Психолог повинен бути свідомим у різних культурних контекстах та вивчати їх. Це включає дослідження традицій, цінностей, норм та вірувань кожної культури, з якою працює психолог.

Психолог повинен розвивати культурну компетентність, тобто навички розуміння та праці з людьми з різних культур. Це включає навчання, самоосвіту та розуміння стереотипів.

Психолог повинен адаптувати свої методи та підходи до потреб, цінностей та культурного контексту суб'єкта. Це може означати використання інструментів, які більш відповідають культурним особливостям, а також враховання традицій та цінностей у процесі роботи.

Психолог повинен бути чутливим до потреб та переживань суб'єктів, пов'язаних з їхнім культурним фоном. Це включає вміння слухати, розуміти і виявляти повагу до різних точок зору та досвіду суб'єктів.

Психолог може співпрацювати з представниками субкультур, інтерпретаторами мови, етнічними радниками або іншими фахівцями з відповідного культурного середовища для забезпечення кращого розуміння та сприйняття суб'єкта.

Психолог повинен бути обережним у тлумаченні та контекстуалізації інформації, отриманої в процесі психологічного дослідження, з урахуванням культурних, соціальних та інших чинників. Неправильне тлумачення може призвести до помилкових висновків або недостатнього розуміння суб'єкта.

Психолог повинен бути чутливим до етичних питань, пов'язаних з культурними, соціальними та іншими чинниками. Він має дотримуватися принципів конфіденційності, поваги до особистості та приватного життя суб'єктів, уникати дискримінації та захищати їхні права [4].

Врахування культурних, соціальних та інших чинників при проведенні психологічного дослідження допомагає забезпечити якісну та етичну роботу з різними суб'єктами. Це дозволяє отримати більш точні та адаптовані до конкретного контексту результати, а також побудувати довірливі стосунки з клієнтами, забезпечуючи їхнє комфортне спілкування та співпрацю.

Психолог повинен бути готовим ширше ознайомитися з культурою, соціальними нормами та іншими факторами, які можуть вплинути на психологічне дослідження. Це може включати дослідження літератури, консультацію з дослідження з конкретної культури або проведення додаткових спеціальних тренінгів.

Психолог повинен бути гнучким і адаптивним у своєму підході до психологічного дослідження, враховуючи культурні, соціальні та інші чинники. Він повинен бути відкритим до нових ідей, перегляду своїх підходів і методів, щоб забезпечити оптимальні результати для клієнта.

Психолог повинен розвивати свою культурну компетентність, що означає здатність працювати ефективно з клієнтами з різних культур. Це включає розуміння різних цінностей, переконань, комунікаційних стилів і норм, а також уміння адаптувати свої підходи до потреб і очікувань клієнтів.

Психолог повинен враховувати культурний контекст, в якому функціонує суб'єкт. Це означає розуміння впливу культурних факторів на життя і поведінку людини, включаючи родинні структури, релігійні традиції, соціальні ролі та інші аспекти.

Психолог повинен розвивати свою самоусвідомленість щодо своїх власних культурних, соціальних та інших впливів.

Психолог повинен розвивати свою самоусвідомленість щодо своїх власних культурних, соціальних та інших впливів. Це означає, що психолог повинен бути свідомим своїх власних переконань, стереотипів, попереджень та біасів, які можуть впливати на його сприйняття та розуміння клієнта. Важливо бути відкритим до власних обмежень і активно працювати над ними [17].

Психолог повинен мати високий рівень культурної чутливості, що означає здатність розуміти та поважати різні культурні практики, переконання та вираження емоцій. Він повинен враховувати різниці в комунікації, виявляти емпатію і пристосовувати свої методи роботи до потреб та вимог кожної конкретної культури.

Психолог повинен враховувати, що сприйняття та інтерпретація психологічних явищ можуть відрізнятися в різних культурах. Він повинен бути відкритим до різних способів сприйняття і розуміння, використовувати культурно адекватні методи та інструменти для збору та аналізу даних.

Психолог повинен володіти навичками міжкультурної комунікації. Він повинен бути в змозі ефективно спілкуватися з клієнтами з різних культур, використовуючи відповідні мовні засоби, тон, невербальну поведінку та інші комунікативні стратегії, що враховують культурні норми і контекст.

Психолог повинен дотримуватися високих етичних стандартів у роботі з різними культурами. Він повинен уникати будь-якої форми дискримінації, стигматизації або примусового насилля. Психолог повинен поважати приватність і конфіденційність клієнтів, забезпечуючи безпеку та захист їхніх особистих даних.

Психолог повинен прагнути постійного навчання та розвитку у сфері міжкультурної психології. Він повинен оновлювати свої знання про різні культури, соціальні та інші чинники, які впливають на психологічне консультування. Це може включати участь у тренінгах, семінарах, конференціях та інших професійних заходах.

Психолог може шукати консультацію та співпрацювати з іншими професіоналами, які мають експертизу в роботі з різними культурами. Це може включати співпрацю з мовними перекладачами, культурними посередниками або іншими спеціалістами, які можуть допомогти зрозуміти та ефективно працювати з клієнтами з різних культур.

Психолог повинен розуміти систему цінностей різних культур і бути в змозі працювати з клієнтами, які мають різні переконання і цінності. Він

повинен бути гнучким у своїх підходах і застосовувати методи, які враховують індивідуальні потреби та цінності клієнта

Висновки до розділу III

Основною метою консультування сімей у конфліктних ситуаціях було забезпечення підтримки, розуміння та сприяння зміні сімейних динамік. В консультуванні враховувалися всі культурні, соціальні, статусні аспекти, які можуть впливати на роботу із членами сім'ї, також враховувалися психологічні та особистісні фактори кожного члена сім'ї, знаходили індивідуальний підхід, вирішували проблему виникнення конфлікту в сім'ї як в цілісній системі, так і з кожним членом сім'ї індивідуально. Також було створено комфортне середовище для кожної сім'ї індивідуально. Теоретичний аналіз та детальний огляд особливостей консультативного процесу дозволив визначити основні етапи даного процесу:

- зустріч із сім'єю, для того щоб дізнатися більше про ситуацію, яка викликала проблему;
- аналіз зібраної інформації, визначення ключових проблем та факторів, що сприяють конфліктам або стресу в сім'ї;
- спільно з сім'єю розроблявся план дій, який враховував потреби сім'ї та цілі консультування.

Запобігання можливим етичним порушенням надзвичайно важливим аспектом роботи з сім'ями, оскільки ці взаємини потребують довіри, конфіденційності та поваги. В результаті емпіричного дослідження, виявлено основні етичні правила такі як конфіденційність, забезпечення справедливості та об'єктивності, встановлення меж та чітких цілей, уникнення будь-яких особистих відносин з членами сім'ї, інформована згода, свідомість про культурну різницю і регулярне навчання для психолога – консультанта. Інформована згода є ключовим етичним принципом у сімейному

консультуванні, учасники сімейного консультування були належно проінформовані про процедури, можливі ризики і користь психологічного дослідження та мали можливість висловити свої уподобання та запитання. Межі важливі в сімейному консультуванні, тому робота проводилася в межах своєї компетентності.

Психологічне дослідження базується на критичному мисленні та наукових підходах. Аналізувалися свої власні упередження та стереотипи, а також перевірялася достовірність інформації, що використовувалася при прийнятті рішень.

Узагальнюючи, етична практика в сімейному консультуванні вимагає збереження конфіденційності, неупередженості, інформованої згоди та меж компетентності. Не менш важливим є прояв емпатії, критичного мислення та гнучкість у своїх методах. Важливо зрозуміти і поважати культурну різноманітність та постійно підтримувати свій професійний розвиток.

РОЗДІЛ IV. БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

4.1. Система охорони праці в Україні

Система охорони праці в Україні базується на законодавчих актах та нормативно-правових документах, які регулюють умови праці та забезпечують безпеку та здоров'я працівників. Основними нормативно-правовими актами є:

Конституція України: Визначає основні принципи прав працівників, включаючи право на безпеку та здоров'я на робочому місці.

Закон України "Про охорону праці": Цей закон встановлює загальні принципи та вимоги щодо охорони праці, включаючи права та обов'язки працівників та роботодавців, процедури оцінки ризиків, організацію навчання та підготовку працівників з питань охорони праці.

Кодекс законів про працю України: Містить положення про охорону праці, включаючи права працівників на безпеку та охорону здоров'я, організацію робочого часу та відпочинку, оплату праці та відшкодування шкоди.

Нормативні акти Міністерства соціальної політики та інших відповідних органів: Ці акти містять детальні вимоги та стандарти щодо безпеки та здоров'я працівників у різних галузях та професіях. Вони встановлюють вимоги до устаткування, засобів індивідуального захисту, організації робочих місць та процедур безпеки [32].

Державні наглядові органи.

Україна має спеціальні органи, які відповідають за контроль за дотриманням вимог охорони праці. Найважливішим органом є Державна служба з праці. Її завдання включають нагляд за дотриманням законодавства про охорону праці, проведення перевірок на підприємствах та установах, розслідування нещасних випадків на виробництві та застосування відповідних заходів у разі порушень.

Основні принципи системи охорони праці в Україні включають:

- Система охорони праці спрямована на запобігання виникненню ризиків та проблем на робочому місці шляхом вживання відповідних заходів та нормативних вимог;
- кожна сторона (працівник, роботодавець, органи державного нагляду) несе свою відповідальність за дотримання вимог охорони праці та забезпечення безпеки на робочому місці;
- принцип включення працівників у процеси прийняття рішень та впровадження заходів з охорони праці. Це включає право на інформацію, навчання та участь у комітетах з охорони праці;
- законодавство та нормативно-правові акти встановлюють стандарти та вимоги щодо безпеки та здоров'я працівників. Ці стандарти включаються в процеси планування, оцінки ризиків, організації робочих місць та надання інструкцій працівникам;
- роботодавці зобов'язані забезпечити належне навчання та підготовку працівників з питань охорони праці, включаючи навички безпеки, використання засобів індивідуального захисту, процедури евакуації та вживання заходів у надзвичайних ситуаціях[13];
- система охорони праці передбачає медичний контроль за станом здоров'я працівників, включаючи періодичні медичні огляди, виявлення професійних захворювань та заходи для їх запобігання;

- державні органи здійснюють інспекції та контроль за дотриманням вимог охорони праці. Це включає планові перевірки, розслідування нещасних випадків та накладення санкцій у разі порушень;
- профспілки мають право брати участь у процесі вирішення питань охорони праці, захищати права та інтереси працівників і сприяти створенню безпечних умов праці.

В Україні існує система охорони праці, яка має на меті забезпечити безпеку та здоров'я працівників. Виконання вимог цієї системи є обов'язковим для всіх роботодавців і працівників, з метою запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

4.2 Основи охорони праці психолога

Охорона праці психолога включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та здоров'я працівника в процесі його професійної діяльності. Оскільки психолог працює з людьми і займається психічними процесами, його робота має свої особливості і потребує додаткових заходів з охорони праці. Основні аспекти охорони праці психолога включають:

Психолог повинен бути свідомим потенційних психологічних ризиків, пов'язаних з його роботою, і вживати заходів для їх запобігання. Це може включати створення психологічної безпечної атмосфери для клієнтів, застосування етичних принципів у роботі, уникнення емоційного вигорання та стресу [26].

Психолог повинен працювати в комфортних та безпечних умовах. Це означає належне оснащення робочого простору, раціональну організацію робочого місця, використання ергономічних принципів та дотримання правил безпеки.

Психолог повинен постійно підтримувати та розвивати свої професійні навички і знання. Це може включати участь в навчальних програмах, тренінгах, конференціях, а також регулярну самоосвіту.

Психолог повинен володіти навичками самозахисту в роботі з важкими ситуаціями і клієнтами. Це може включати використання методів дистанціювання, психологічних стратегій саморегуляції, а також звернення по допомогу та консультацію колег або супервізора в разі потреби. Також важливо мати механізми для відновлення психологічного стану після роботи зі складними ситуаціями, наприклад, через релаксаційні практики, фізичну активність або хобі.

Психолог повинен проводити оцінку ризиків, пов'язаних з його професійною діяльністю, і вживати заходів для їх запобігання або мінімізації. Це може включати аналіз потенційних небезпек, розробку і виконання планів надзвичайних ситуацій та контроль за дотриманням норм і правил безпеки [32].

Охорона праці психолога є важливою для забезпечення якісної та безпечної професійної діяльності. Вона сприяє збереженню фізичного та психічного здоров'я психолога, допомагає підтримувати ефективність його роботи та якість надання психологічної допомоги. При цьому важливо, щоб психологи були свідомими про свої права та обов'язки щодо охорони праці і дотримувалися відповідних норм і стандартів.

З метою забезпечення ефективної охорони праці психолога, рекомендується:

- Проведіть оцінку ризиків, пов'язаних з професійною діяльністю психолога. Визначте потенційні небезпеки, такі як ризик стресу, емоційного вигорання, психологічної травми або небезпека конфіденційності даних. Це допоможе ідентифікувати основні аспекти, які потребують уваги в процесі охорони праці;

- на основі оцінки ризиків розробіть план заходів з охорони праці. Це може включати впровадження процедур щодо конфіденційності даних, створення безпечного та комфортного робочого середовища, впровадження програм психологічної підтримки та регулярного оцінювання ризиків;
- психолог повинен мати необхідні ресурси для безпечної роботи. Це може включати належне оснащення робочого простору, наявність необхідного обладнання, доступ до розумних робочих годин та можливість отримання необхідної психологічної підтримки;
- організуйте навчальні програми та тренінги для психологів з питань охорони праці. Надайте їм необхідні знання та навички щодо ідентифікації ризиків, стресового керування, психологічного самозахисту та професійного самовдосконалення;
- забезпечте психологам доступ до супервізії, консультацій та інших форм підтримки. Важливо, щоб психологи мали можливість консультиватися зі спеціалістами, отримувати підтримку в складних ситуаціях та мати можливість висловлювати свої емоції і переживання;
- психологи повинні дотримуватися режиму роботи, який дозволяє їм зберігати баланс між професійною діяльністю і відпочинком. Регулярні перерви та відпустки допомагають психологам відновлювати енергію та запобігати перевантаженню [11];
- психолог повинен дотримуватися етичних принципів у своїй професійній діяльності. Це означає додержання конфіденційності, повагу до прав та гідності клієнтів, уникнення конфлікту інтересів та етичну взаємодію з колегами;
- психолог повинен вміти виявляти ознаки стресу і вживати заходи для його подолання. Це може включати практику релаксації, фізичну активність, ведення дневника або звернення до професійних консультантів у разі потреби.

Загалом, охорона праці психолога передбачає систематичний підхід до забезпечення безпеки та добробуту працівника в процесі його професійної діяльності. Це важливий аспект роботи психолога, який допомагає зберігати його фізичне та психічне здоров'я, а також забезпечує якісну надання психологічної підтримки та допомоги клієнтам. Дотримання принципів охорони праці сприяє запобіганню професійному вигоранню, зниженню ризиків психологічного травмування та збереженню якості надання послуг.

Охорона праці психолога є взаємозв'язаним процесом, що потребує постійного оновлення і вдосконалення. Психологи повинні бути ознайомлені з актуальними нормативно-правовими актами та рекомендаціями щодо охорони праці, а також стежити за новими дослідженнями і розробками у галузі психологічного благополуччя та безпеки праці.

Невід'ємною частиною охорони праці психолога є постійне самовдосконалення та професійний розвиток. Психологи повинні бути свідомі своїх професійних обов'язків, етичних норм та стандартів, а також вміти адаптувати їх до конкретних ситуацій.

Крім того, важливо, щоб охорона праці психолога була підтримана на рівні організації. Адміністрація повинна створити умови, необхідні для безпечного та комфортного виконання професійних обов'язків психолога. Це може включати надання необхідного обладнання та матеріалів, організацію регулярних тренінгів та навчань, підтримку та консультації з питань охорони праці.

Загалом, охорона праці психолога є важливим аспектом професійної діяльності, який сприяє забезпеченню безпеки, здоров'я та ефективності роботи.

Наступні кроки для забезпечення охорони праці психолога включають:

Періодичні огляди та оцінки робочих умов. Регулярно оцінюйте робоче середовище психолога, виявляйте потенційні ризики та приймайте заходи для їх запобігання. Оглядайте робоче місце, оснащення, освітлення, вентиляцію та інші аспекти, щоб забезпечити безпеку та комфорт працівника [28].

Розроблення протоколів безпеки. Розробіть протоколи та процедури, які описують правила безпеки та профілактичні заходи для психологічної практики. Вони можуть включати правила щодо конфіденційності, взаємодії з клієнтами, управління стресом та процедури в разі екстрених ситуацій.

Надання належного навчання. Забезпечте психологу належне навчання з охорони праці, включаючи основні принципи безпеки, управління стресом, розпізнавання психологічних ризиків та ефективні методи психологічного самозахисту.

Запровадження системи зворотного зв'язку. Створіть механізми для отримання зворотного зв'язку від психологів щодо умов праці, проблем безпеки та пропозицій щодо поліпшення. Активна комунікація і відкритий діалог допомагають виявляти проблеми та шукати шляхи їх вирішення.

Психологічна підтримка та супервізія. Забезпечте психологам доступ до психологічної підтримки та супервізії. Регулярні консультації та спілкування з колегами або професійними консультантами можуть допомогти психологам управляти стресом, розглядати важкі випадки та розвивати свої професійні навички.

Забезпечення розумних робочих годин. Створіть режим роботи, який дозволяє психологам відпочивати і відновлювати енергію. Уникайте перевантаження психологів і забезпечуйте відпочинок та відпустки, які допомагають запобігти вигоранню та підтримувати їх психологічне благополуччя.

Підтримка робочої культури та командної співпраці. Створіть сприятливу робочу культуру, де психологи відчують підтримку, взаємодіють з колегами і можуть обговорювати труднощі та виклики своєї роботи. Залучайте їх до прийняття рішень та спільної розробки поліпшень у сфері охорони праці [32].

Самостійна рефлексія та самозахист. Психологи повинні розвивати навички самостійної рефлексії та самозахисту. Це може включати практику самопідтримки, здоровий спосіб життя, включення в діяльність, яка

розслабляє та надає задоволення, а також встановлення меж і вміння гнучко реагувати на вимоги роботи.

Охорона праці психолога є невід'ємною частиною його професійної діяльності і впливає на якість надання психологічної допомоги клієнтам. Продовжуючи, ось додаткові кроки для забезпечення охорони праці психолога:

Створіть можливості для психологів отримувати професійну підтримку і навчання. Це може включати участь у конференціях, семінарах, навчальних програмах та регулярному професійному розвитку. Забезпечення доступу до актуальних досліджень та методик сприяє підвищенню якості психологічної практики.

Розробіть стратегії управління конфліктами, які допомагатимуть психологам вирішувати конфліктні ситуації, які можуть виникати в робочому середовищі. Це може включати навчання навичкам комунікації, способам врегулювання конфліктів та співпрацю зі співробітниками для підтримки позитивного та сприятливого робочого клімату [3].

Проводьте систематичний моніторинг та оцінку результатів роботи психологів, щоб виявити можливі проблеми та вдосконалити систему охорони праці. Збирайте фідбек від клієнтів та психологів, аналізуйте дані та впроваджуйте необхідні зміни для покращення якості роботи та безпеки праці.

Забезпечте психологам можливість підтримувати баланс між роботою та особистим життям. Пропагування гнучкого графіку роботи, дистанційної роботи, можливості використовувати відпустки та особисті днів озвучки сприяють здоровому розподілу часу та запобігають перевантаженню.

Забезпечте наявність необхідних ресурсів та підтримки для психологів під час кризових ситуацій. Це може включати плани надзвичайних ситуацій, консультаційні служби, дієві комунікаційні канали та розподіл обов'язків для ефективного реагування на кризові ситуації.

Розробіть та дотримуйтеся політики, яка запобігає дискримінації, знущанням та насильству в робочому середовищі. Забезпечте процедури розгляду скарг та вживайте необхідні заходи для забезпечення безпеки та захисту психологів від будь-якої форми негативного впливу.

Забезпечте належний рівень конфіденційності та приватності для психологів і їх клієнтів. Встановіть процедури та технології для захисту конфіденційної інформації та дотримання етичних стандартів.

Загалом, охорона праці психолога вимагає комплексного підходу, включаючи організаційні заходи, професійний розвиток, підтримку колег, оцінку результатів та реагування на потенційні ризики. Це допомагає забезпечити безпеку, благополуччя та якість психологічної практики.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Провівши аналіз літературних джерел та наукових досліджень щодо дослідження сімейних конфліктів в консультативній практиці психолога, можна стверджувати що психологічне дослідження є важливим інструментом у сімейному консультуванні, оскільки допомагає розуміти психологічний стан учасників, виявляти проблеми та розробляти ефективні рекомендації.

У ході аналізу визначено, що сімейні конфлікти – це суперечки, протиріччя та неузгодженість думок, цінностей або потреб, які виникають між членами сім'ї. Психологічне консультування – це важливий інструмент для розуміння психологічного стану учасників сімейних ситуацій, виявлення проблем та розробки ефективних рекомендацій для подальшої роботи. Сімейне консультування - це форма психологічної підтримки та допомоги, спрямована на покращення взаємин та вирішення проблем в сім'ї. Консультанти працюють зі сім'єю, надаючи поради, стратегії та інструменти для поліпшення комунікації, розробки розв'язання конфліктів та забезпечення здорових стосунків. Основні завдання психологічного дослідження в сімейному консультуванні включають аналіз психологічного стану учасників, виявлення факторів, що сприяють сімейним конфліктам, оцінку рівня взаємодії та комунікації в сім'ї, а також розробку рекомендацій для покращення сімейного функціонування. Згідно проведеного аналізу, основними проявами сімейного конфлікту є сварки та образи між членами

сім'ї, що включають взаємні звинувачення, підвищення тону, а також може мати форму фізичного насильства, психологічного тиску та маніпуляції, шантажу, погроз, приниження гідності, нездатність до спілкування та взаєморозуміння, відсутність діалогу, розбіжності в цінностях, поглядах та життєвих планах, зрада та ревності і недостатня увага один до одного. Методологія психологічного дослідження включає в себе використання різних методів збору інформації, таких як психологічні тести, анкети, спостереження та інтерв'ю. Використовувався аналіз документів, які можуть містити важливу інформацію про сімейні відносини та події.

В дослідженні для аналізу причин, що приводять до конфлікту у сімейних стосунках, обрані методики "Діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння" К. Томаса, "Методика діагностики показників і форм агресії" А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького).

За результатами методики "Діагностики схильності особистості до конфліктного поведіння" К. Томаса, визначено переважаючий стиль врегулювання конфліктів у досліджуваних осіб. Було встановлено, що:

- Найбільш характерним стилем для більшості досліджуваних пар є компроміс - готовність до обопільних поступок та пошуку оптимального варіанту;

- найменш поширеним є суперництво - небажання іти на конфлікт;

- середні показники продемонстрували стиль як співробітництво – сприяння до спільної діяльності та підтримку; уникнення конфліктів – небажання або нездатність вирішувати проблеми; пристосування – може бути корисним у деяких випадках, але не є оптимальним для довготривалих взаємин, проявляється в надмірній пасивності.

Таким чином, подружні пари прагнуть до розвитку своїх навичок співробітництва і компромісу, а також до зменшення своєї схильності до суперництва і уникнення конфліктів. Це допомагає їм покращити своє подружнє життя і зберегти гармонію у взаємодії.

"Методика діагностики показників і форм агресії" А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького), є ще одним інструментом, який був використаний для дослідження сімейних конфліктів. Методика базується на класифікації агресії на фізичну, вербальну, гнівову і гнівно-ворожу форми. Методика дала змогу уточнити прояви агресії у кожного з подружжя, а також припустити можливу відповідну реакцію на ту чи іншу форму прояву агресії, як провокуючий поштовх до конфлікту. Відповідно до результатів, показник агресії перевищує середнє значення у багатьох парах. Середній рівень загального показника агресії у подружніх парах складає 41.3%, що говорить про наявність певного рівня конфліктності та агресії у взаєминах між партнерами. У подружніх парах виявлено різні форми агресії, такі як фізична, непряма, вербальна, роздратування, негативізм, образа, підозрілість та почуття провини, які мають різну інтенсивність та частоту прояву, також існують значні індивідуальні відмінності у рівнях та формах агресії, які можуть бути пов'язані з особистими особливостями, ситуативними факторами та історією взаєминах.

Враховуючи ці результати, важливо взяти до уваги наявність конфліктів, непорозумінь та негативних емоцій в подружніх парах.

Основною метою консультування сімей у конфліктних ситуаціях було забезпечення підтримки, розуміння та сприяння зміні сімейних динамік. В консультуванні враховувалися всі культурні, соціальні, статусні аспекти, які можуть впливати на роботу із членами сім'ї, також враховувалися психологічні та особистісні фактори кожного члена сім'ї, знаходили індивідуальний підхід, вирішували проблему виникнення конфлікту в сім'ї як в цілісній системі, так і з кожним членом сім'ї індивідуально. Також було створено комфортне середовище для кожної сім'ї індивідуально.

Запобігання можливим етичним порушенням надзвичайно важливим аспектом роботи з сім'ями, оскільки ці взаємини потребують довіри, конфіденційності та поваги. В результаті емпіричного дослідження, виявлено основні етичні правила такі як конфіденційність, забезпечення справедливості

та об'єктивності, встановлення меж та чітких цілей, уникнення будь-яких особистих відносин з членами сім'ї, інформована згода, свідомість про культурну різницю і регулярне навчання для психолога – консультанта. Інформована згода є ключовим етичним принципом у сімейному консультуванні, учасники сімейного консультування були належно проінформовані про процедури, можливі ризики і користь психологічного дослідження та мали можливість висловити свої уподобання та запитання. Межі важливі в сімейному консультуванні, тому робота проводилася в межах своєї компетентності. Психологічне дослідження базується на критичному мисленні та наукових підходах. Аналізувалися свої власні упередження та стереотипи, а також перевірялася достовірність інформації, що використовувалася при прийнятті рішень.

Ці принципи сприяють забезпеченню етичної практики психологічного дослідження в сімейному консультуванні та допомагають зберегти довіру і добробут учасників процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування фахівців екстремального профілю: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 315 с.
2. Бужинська С.М., Губанова О.В. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги: навч. посіб. Харків, 2020. 136 с.
3. Булах І. С., Кузьменко В. У., Помиткін Е. О. Консультативна психологія: підручник. Вінниця: Нілан, 2014. 484 с.
4. Буленко Т. В., Мушкевич М. І., Федоренко Р. П. Діагностика особистості в практичній діяльності психолога. Луцьк: [б. в.], 1996. 312 с.
5. Васьківська С. Психологічний запит клієнта. Психолог. 2007. № 4. С. 17–18.
6. Васьківська С. В. Технологія консультування. Київ: Главник, 2005. 96 с.
7. Вашека, Т. В. Основи психологічної практики: навч. посіб. Київ: НАУ-друк, 2009. 200 с.
8. Гірник А.М. Конфліктологічна експертиза: теорія і методика // Соціальна психологія. – 2005. – № 2 (10). – С.175-176
9. Горбатов Ж.К. Психологія сімейних стосунків.- Львів: Мрія, 2010. - 201 с.
10. Зубалий Н. П., Левочкіна А. М. Основи психотерапії: навч. посіб. Київ: МАУП, 2001. 158 с.
11. Казміренко Л.І. Про парадигму судової психології та її місце в системі кримінального судочинства сучасної України // Українське правосуддя: здобутки та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернівці, 16 травня 2008 р.). – Чернівці, 2008. – С. 335-344
12. Карамушка Л. Основи психолого-управлінського консультування: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2002. 136 с.
13. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб: у 3 кн. Київ: Главник, 2006. Кн. 1. 128 с.

14. Козін О. П. Психічна культура і здоров'я. Київ: Знання, 1990. 48 с.
15. Колесник А. Корекційні вправи на розвиток пам'яті та уваги. Психологічна газ. 2007. № 6. С. 21–27.
16. Комарова Н. М. Особливості консультативної роботи з сім'ями, які виховують біологічно нерідних дітей. Соціальний працівник. 2006. 15. С. 14–31.
17. Комінко С. Б., Кучер Г. В. Кращі методи психодіагностики. Київ: Карт-бланш, 2005. 406 с.
18. Консультативна психологія: підручник / І.С.Булах, В.У.Кузьменко, Е.О.Помиткін [та ін.] : – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. - 482 с
19. Корольчук М. С. Психологія сімейних взаємин: навч. посібник. /М. С. Корольчук, П. П. Криворучко, В. І., Осьодло та ін.-М. МПСИ, 2009.- 384 с.
20. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини: навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 316 с.
21. Климчук В. О. Сучасне психологічне консультування та психотерапія: дискурс соціального конструкціонізму. Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 2. С. 63–68.
22. Логвиненко О. І. Врахування детермінантів професійної деформації працівників ОВС як фактор запобігання суїцидальним про-явам. Психологія суїцидальної поведінки: Діагностика, корекція, профілактика. Київ: РВВ КІВС, 2000. С. 103–106.
23. Люлько О.М. Медико-психологічна експертиза авіаційних фахівців // Медицина транспорту України: Практика і досвід. – С. 18-20.
24. Магдисюк Л. І., Мельник А. П. Психологія життєвих криз та кризове консультування: навч.метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 100 с.
25. Магдисюк Л. І., Павлова Б. В., Гнатоїко І. Медико-психологічне консультування осіб з серцево-судинними захворюваннями. Психологія:

- реальність і перспективи: зб. наук. праць / упоряд. Р. В. Павелків та ін. Рівне: РДГУ, 2020. Вип. 14. С. 144–149.
26. Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Особливості застосування судово-психологічної експертизи у судочинстві. Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. / упоряд. Р. В. Павелків та ін. Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 10. С. 100–106.
27. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Медико-психологічне консультування: навч.метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 332 с.
28. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Практикум психологічного консультування в юридичній сфері: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 320 с.
29. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Практикум психологічного консультування в юридичній сфері: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 320 с.
30. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Програма сертифікатного курсу з підвищення тренерської компетентності за напрямом «Практична психологія у сфері кризової психології». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 92 с.
31. Мазур О. Дитячі страхи: діагностика та корекція. Психолог. 2007. № 39. С. 15–18. 43. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.
32. Основи психологічного консультування : навч. посіб. / Людмила Іванів-на Магдисюк, Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 360 с.
33. Седик К.В., Фільц О.ОА. Основи психотерапії. Навч. посіб. Академ.видав. АВ. 2016р. с.228. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2004. 256 с.
34. Поліщук В. М. Психологія сім'ї: навч. посібник/ Поліщук В. М., Ільїна Н. М., Поліщук С. А, та ін.; за заг. ред. В. М, Поліщука.-2-ге вид., доп. - Суми: Університетська книга, 2009.- 282 с.

35. Практикум по соціально-психологічному тренінгу. - СПб.: Видав. Михайлова В.А., 2000 .-352 с.
36. Психологічна культура особистості: управлінська діяльність: навч. посіб. / за ред. А. Вихруща, Л. Орбан-Лебрик, Й. Шемрух. Тернопіль: Крок, 2011. 276 с.
37. Психологія життєвої кризи / за ред. Т. М. Титаренко. Київ: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
38. Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості : кол. моногр. / за заг. ред. Ж. Вірної. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 588 с.
39. Психологія суїцидальної поведінки: Діагностика, корекція, профілактика: Зб. наук. праць / За заг. ред. С.І.Яковенка – К., 2000. – 286 с.
40. Психотерапевтичний практикум. Класичний психоаналіз. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004. Вип. 1. 60 с.
41. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Дучимінська Т. І., Магди-сюк Л. І. Психологія молоді сім'ї: монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 392 с.
42. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Коширець В. В. Психологічне консультування: зміст, прийоми, технології. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 368 с.
43. Федоренко Р. П. Практикум з психологічного консультування: навчально-методичний посібник. Луцьк: «Вежа», 2005. 105 с.
44. Федоренко Р. П., Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк, 2015. 124 с.
45. Фон Шліппе А., Швайцер Й. Системна психотерапія та консультування. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2004. – с.114-115.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник. методики "Діагностика схильності особистості до конфліктного поведження К. Томаса".

1.А. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.

Б. Чим обговорювати те, у чому ми розходимося, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обидва не згодні.

2.А. Я намагаюся знайти компроміс рішення.

Б. Я намагаюся улагодити справу з урахуванням інтересів іншого і моїх власних.

3. А. Звичайно я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Я намагаюся заспокоїти іншого і головним чином зберегти наші відносини.

4.А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

Б. Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5.А. Улагоджуючи спірну ситуацію, я весь час намагаюся знайти підтримку в іншого.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.

6. А. Я намагаюся уникнути виникнення неприємностей для себе.

Б. Я намагаюся домогтися свого.

7.А. Я намагаюся відкласти рішення спірного питання для того, щоб згодом вирішити його остаточно.

Б. Я вважаю за можливе в чому - чомусь поступитися, щоб добитися іншого.

8.А. Звичайно я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Я першою справою намагаюся ясно визначити те, у чому полягають всі порушені інтереси і питання.

9.А. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якихось розбіжностей.

Б. Я прикладаю зусилля, щоб домогтися свого.

10.А. Я твердо прагну досягти свого.

Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11.А. Першою справою я намагаюся ясно визначити те, у чому полягають всі порушені інтереси і питання.

Б. Я намагаюся заспокоїти іншого і головним чином зберегти наші відносини.

12.А. Найчастіше я уникаю займати позицію, яка може викликати суперечки

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також йде мені на зустріч.

13.А. Я пропоную середню позицію.

14.А. Я повідомляю іншому свою точку зору і запитую про його погляди.

Б. Я намагаюся показати іншому логіку і переваги моїх поглядів.

15.А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруги.

16.А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.

17.А. Звичайно я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.

18.А. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість настояти на своєму.

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також йде мені назустріч.

19. А. Першою справою я намагаюся ясно визначити те, у чому полягають всі порушені інтереси і спірні питання.

Б. Я намагаюся відкласти рішення спірного питання для того, щоб згодом вирішити його остаточно.

20.А. Я намагаюся негайно перебороти наші розбіжності.

Б. Я намагаюся знайти найкраще сполучення вигод і втрат для нас обох.

21.А. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.

Б. Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.

22.А. Я намагаюся знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини.

Б. Я відстоюю свої бажання.

23.А. Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

Б. Іноді я уявляю можливість іншим взяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.

24.А. Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я постараюся піти назустріч його бажанням.

Б. Я намагаюся переконати іншого прийти до компромісу.

25.А. Я намагаюся довести іншому логіку і переваги моїх поглядів.

Б. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.

26.А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я майже завжди заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

27.А. Найчастіше я уникаю займати позицію, яка може викликати суперечки.

Б. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість настояти на своєму.

28.А. Звичайно я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Улагоджуючи ситуацію, я зазвичай намагаюся знайти підтримку в іншого.

29.А. Я пропоную середню позицію.

Б. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якихось розбіжностей.

30.А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми спільно з іншими зацікавленою людиною могли домогтися успіху.

Додаток Б

Методика діагностики показників і форм агресії**А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького)**

1. Часом не можу справитися з бажанням нашкодити кому-небудь.
2. Іноді можу поклепати про людей, яких не люблю.
3. Легко гарячуся, але легко і заспокоююся.
4. Якщо мене не попросити по-хорошому, прохання не виконаю.
5. Не завжди отримую те, що мені покладене.
6. Знаю, що люди говорять про мене за мою спиною.
7. Якщо не схвалюю вчинки інших людей, даю їм це відчути.
8. Якщо трапляється обдурити кого-небудь, випробовую розкаяння совісті.
9. Мені здається, що я не здатний ударити людини.
10. Ніколи не гарячуся настільки, щоб розкидати речі.
11. Завжди поблажливий до чужих недоліків.
12. Коли встановлене правило не подобається мені, хочеться порушити його.
13. Інші майже завжди уміють використовувати сприятливі обставини.
14. Мене насторожують люди, які відносяться до мене доброзичливіше, ніж я цього чекаю.
15. Часто буваю не згоден з людьми.
16. Іноді на думку приходять думки, яких я соромлюся.
17. Якщо хто-небудь ударить мене, я не відповім йому тим же.
18. У роздратуванні ляскаю дверима.
19. Я дратівливіший, ніж здається з боку.
20. Якщо хтось корчить з себе начальника, я поступаю йому наперекір.
21. Мене небагато засмучує моя доля.
22. Думаю, що багато людей не люблять мене.
23. Не можу утриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.
24. Що ухиляються від роботи повинні переживати почуття провини.

25. Хто ображає мене або мою сім'ю, запрошується на бійку.
26. Я не здатний на грубі жарти.
27. Мене охоплює лють, коли наді мною насміхаються.
28. Коли люди будують з себе начальників, я роблю все, щоб вони не зазнавалися.
29. Майже кожного тижня бачу кого-небудь з тих, хто мені не подобається.
30. Досить багато хто заздрить мені.
31. Вимагаю, щоб люди поважали мої права.
32. Мене засмучує, що я мало роблю для своїх батьків.
33. Люди, які постійно переводять вас, коштують того, щоб їх клацнули по носу.
34. Від злості іноді буваю похмури.
35. Якщо до мене відносяться гірше, ніж я того заслуговую, я не засмучуюся.
36. Якщо хтось намагається вивести мене з себе, я не звертаю на нього уваги.
37. Хоча я і не показую цього, іноді мене гризе заздрість.
38. Іноді мені здається, що наді мною сміються.
39. Навіть якщо злюся, не вдаюся до сильних виразів.
40. Хочеться, щоб мої гріхи пробачили.
41. Рідко даю здачу, навіть якщо хто-небудь ударить мене.
42. Ображаюся, коли іноді виходить не здається.
43. Іноді люди дратують мене своєю присутністю.
44. Немає людей, яких би я по-справжньому ненавидів.
45. Мій принцип: «Ніколи не довіряти чужакам».
46. Якщо хтось дратує мене, готовий сказати йому все, що про нього думаю.
47. Роблю багато такого, про що згодом жалкую.
48. Якщо розсерджуся, можу ударити кого-небудь.
49. З десяти років у мене не було спалахів гніву.
50. Часто відчуваю себе, як порохова бочка, готова вибухнути.
51. Якби знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко ладнати.

52. Завжди думаю про те, які таємні причини примушують людей робити щонебудь приємне для мене.
53. Коли кричать на мене, кричу у відповідь.
54. Невдачі засмучують мене.
55. Б'юся не рідше і не частіше за інших.
56. Можу пригадати випадки, коли був настільки злий, що хапав першу річ, що попалася під руку, і ламав її.
57. Іноді відчуваю, що готовий першим почати бійку.
58. Іноді відчуваю, що життя зі мною поступає несправедливо.
59. Раніше думав, що більшість людей говорять правду, але тепер цьому не вірю.
60. Лаюся тільки від злості.
61. Коли поступаю неправильно, мене мучить совість.
62. Якщо для захисту своїх прав потрібно застосувати фізичну силу, я застосовую її.
63. Іноді виражаю свій гнів тим, що стукаю по столу.
64. Буваю грубуватий по відношенню до людей, які мені не подобаються.
65. У мене немає ворогів, які хотіли б мені нашкодити.
66. Не умію поставити людини на місце, навіть якщо він цього заслуговує.
67. Часто думаю, що живу неправильно.68. Знаю людей, які здатні довести до бійки.
69. Не засмучуюся із-за дрібниць.
70. Мені рідко приходить в голову думка про те, що люди намагаються розсердити або образити мене.
71. Часто просто загрожую людям, не збираючись виконувати загрози.
72. Останнім часом я став занудою.
73. У спорі часто підвищую голос.
74. Прагну приховувати погане відношення до людей.
75. Краще погоджуся з чим-небудь, чим стану сперечатися.

Додаток В

Таблиця 2.1

**Результати дослідження за методикою діагностики схильності
особистості до конфліктного поведження К. Томаса**

№	Ім'я подружжя	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникнути	Пристосувати
1	Марк	2	5	2	3	1
2	Ольга	3	2	4	2	2
3	Ігор	3	2	4	1	3
4	Марина	4	1	4	3	3
5	Віктор	-	4	5	4	2
6	Ірина	5	-	3	-	2
7	Дмитро	2	3	4	4	2
8	Лариса	2	4	2	2	3
9	Олександр	2	2	4	1	1
10	Ганна	-	3	3	4	2
11	Анатолій	2	4	4	1	3
12	Анастасія	4	3	3	2	1
13	Святослав	-	5	4	5	3
14	Василина	3	2	4	-	3
15	Назар	4	2	3	1	1
16	Олена	2	4	3	1	3
17	Микола	-	3	5	2	5
18	Леся	1	4	3	-	2
19	Геннадій	-	5	4	1	3
20	Ярослава	5	3	1	3	1

Додаток Д

Таблиця 2.2

Діагностика показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки (адаптація А. К. Осницького)

№ п / п	Ім'я чоловіка	Фізи чна агрес ія	Непря ма агресія	Роздра туванн я	Негат ивізм	Обр аза	Підоз ріліс ть	Верба льна агресі я	Почу ття пров ини	Загал ьний показ ник агресії
1.	Марк	4	7	6	2	4	5	9	4	41
2.	Ольга	7	4	7	3	2	6	8	6	43
3.	Ігор	2	5	4	1	6	6	6	4	34
4.	Марина	3	5	4	1	3	4	7	3	30
5.	Віктор	3	7	6	2	7	3	7	2	37
6.	Ірина	6	3	9	4	4	10	10	6	52
7.	Дмитро	3	5	4	3	6	5	4	7	37
8.	Лариса	5	4	7	4	6	9	10	4	49
9.	Олександр	5	8	6	3	8	11	5	3	49
10.	Ганна	6	4	8	2	3	5	7	6	41
11.	Анатолій	3	4	3	2	2	5	4	6	29
12.	Аастасія	6	5	7	8	5	7	4	5	47
13.	Святослав	2	5	7	5	3	6	8	4	40
14.	Василина	5	7	10	7	8	6	9	3	56
15.	Назар	3	8	5	6	4	5	3	8	42

1 6	Олена	1	3	3	4	6	3	4	2	26
1 7	Микола	3	2	2	4	4	3	1	5	24
1 8	Леся	3	3	4	5	6	4	3	2	30
1 9	Геннадій	1	4	7	5	8	7	5	9	46
2 0	Ярослава	7	9	7	5	10	4	6	4	52

**Результати дослідження за методикою діагностики
схильності особистості до конфліктного поведження
К. Томаса**

